

*Officerare har i regel studentexamen, men kan också uttas
bland värnpliktiga och gå den s. k. långa vägen*

Bakom kulisserna på Uppsala SF-Möte X

Det finns ett par uppenbara nackdelar med att be en kongressarrangör skriva en rapport från sin egen kongress. Hon kommer antagligen att vara ännu mindre objektiv och opartisk än andra rapportörer skulle vara. Dessutom har hon antagligen varje gång det hänt nåt skoj eller anmärkningsvärt befunnit sig någon annanstans för att utträta Nät Viktigt. Man kan således inte lita på att den här redogörelsen kan avslöja hur pass lyckad kongressen egentligen var (den var jättebäst!). Inte heller kan man här få en heltäckande rapportering av vad som hände i och utanför programmet.

Men, handen på hjärtat, vem vill egentligen ha en objektiv och heltäckande kongressrapport?

Det finns faktiskt också uppenbara och intressanta fördelar med en rapport från insidan. Allt det där som en vanlig medlem och deltagare inte ser. Spelet bakom kulisserna. Dolda intriger, drama och förvecklingar. Glass som aldrig blir tillverkad.

Håll till godo. Här följer ett beställningsverk: den högst subjektiva och fragmentariska berättelsen om Swecon 2003.

Ni känner väl alla till förhistorien till denna Swecon, men till förmån för framtida fanhistoriker (som det brukar heta) och möjliga nytillkomna läsare tänker jag ändå börja med att berätta hur det kom sig att vi gjorde en kongress.

Det var en vacker dag i Linköping år 2002. Alla ConFuse-medlemmar hade samlats för att lyssna på det enda budet på Swecon 2003, Fantastika. Sten, som är en rask och handlingskraftig ung man, tyckte att det var väldigt tråkigt att det inte skulle bli någon riktig omröstning. Han beslöt därför att lägga fram ett eget bud, för att åtminstone ge anledning för folk att rösta. Han samlade alltså ihop ett gäng med mestadels ganska liten kongressmakarerfarenhet, ställde sig upp tillsammans med dessa och förklarade att han inte hade nåt datum, ingen lokal, ingen hedersgäst och inga pengar, men att han ville göra en jättebra kongress i Uppsala. Sedan vidtog omröstning. Jag kunde se hur Sten blev alltmer orolig och hur Johan bleknade betänkligt när röst efter röst på Uppsala lästes upp. Hur kan folk rösta

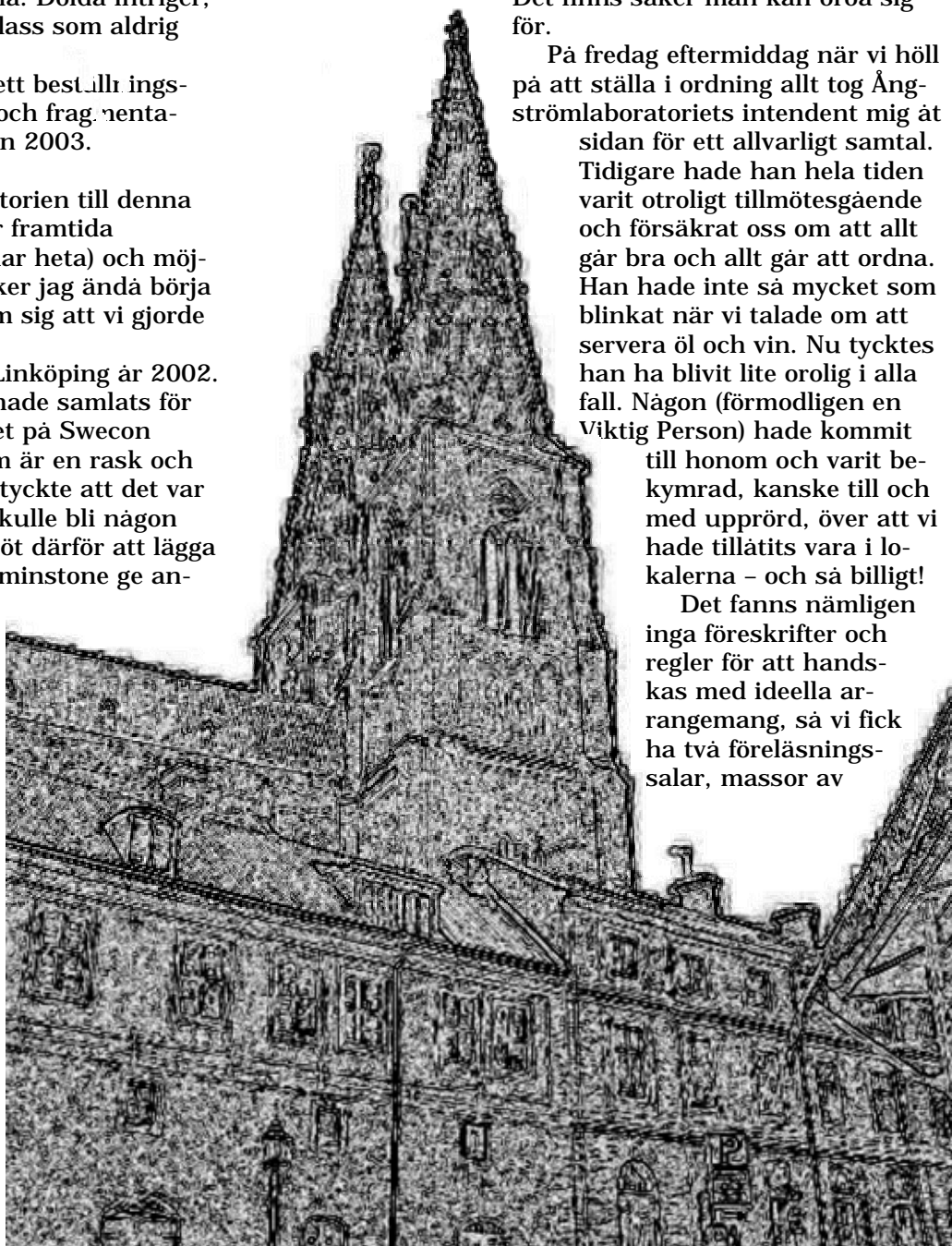
på ett bud med så lite substans? Jaha, här gäller det nu alltså att leva upp till förtroendet. Så tänkte vi.

Veckan innan kongressen befann jag mig i ett tillstånd av starkt skräckblandad förväntan. En massa gammalt illamående från förra gången jag försökte ordna kongress tittade fram igen. Jag såg mig omkring på alla duktiga och pålitliga personer i kommittén och sade till mig själv att allt skulle gå bra den här gången. Kommer jag bara igenom detta behöver inte kongresser få mig att må dåligt längre. Terapi kallas det.

Men ändå ... Tänk hur mycket som kan gå fel! Vi hade ju inte direkt gjort det lätt för oss, när vi skulle ordna bar i en lokal som inte alls är gjord för det och sköta allt själva. Jag var lokalansvarig, eftersom jag jobbar i byggnaden. Det finns saker man kan oroa sig för.

På fredag eftermiddag när vi höll på att ställa i ordning allt tog Ångströmlaboratoriets intendent mig åt sidan för ett allvarligt samtal. Tidigare hade han hela tiden varit otroligt tillmötesgående och försäkrat oss om att allt går bra och allt går att ordna. Han hade inte så mycket som blinkat när vi talade om att servera öl och vin. Nu tycktes han ha blivit lite orolig i alla fall. Någon (förmodligen en Viktig Person) hade kommit till honom och varit bekymrad, kanske till och med upprörd, över att vi hade tillåtits vara i lokalerna – och så billigt!

Det fanns nämligen inga föreskrifter och regler för att handkas med ideella arrangemang, så vi fick ha två föreläsningssalar, massor av

grupprum, samt skärmar och extrabord i en hel helg för bara 1000 kronor.

Denna okända person hade alltså berättat för intendenten att detta inte var någon bra idé och att det tidigare blivit massor av problem med den här typen av tillställningar (vad visste han om sf-kongresser?), i stil med förstörd inredning och saker som börjat brinna. Vår stackars intendent verkade nu lite kallsvettig. Det blev jag också. Hade någon händelsevis hittat rapporten från Ghöstacon 1985, kongressen som blev utslängd från Teknikum? Den finns ju faktiskt tillgänglig på webben.

Det hör ju också till saken att våra enorma, gigantiska, bisarra mängder öl levererades dagen innan, strax efter att vaktmästarna gått hem för dagen. Ingen fanns där och kunde säga nåt om att vi släpade in tre lastpallar med ölbackar i godsmottagningen och lastade in en stor mängd flaskor i kylskåp för att kylas över natten. Tre pallar! Det är snudd på pinsamt, faktiskt. Man skulle kunna tro att vi förberett oss på fylleslag och inte bara på att ölälskande fans skulle kunna få dricka sin favoritsort hela helgen. Vi hade *nio* sorters öl, och hade tagit i rejält av varje för att ingen sort skulle ta slut.

Jag skulle också bli kallsvettig om jag var intendent och fick veta att de här mystiska litteratör-älskarna skulle dricka väldigt mycket mer än jag förväntat mig.

Dagarna innan kongressen var som tur var ganska hektiska, så jag hade inte mycket tid över för att oroa mig och fantisera upp skräckscenarier. En av mina bra idéer hade varit att göra en utställning med anledning av det dubbla jubileet: Uppsala SF-Möte 10, 40 år efter det första. Jag hade lagt en hel del tid på efterforskningar, men nu skulle det renskrivs och monteras. Det blev riktigt snyggt, men med tanke på hur mycket tid jag lagt ner på det såg det väldigt magert ut.

Sen var det ju det där med de 30 litrarna flytande kväve som kongressordförande Sten beordrat mig att skaffa fram. Han ville göra en programpunkt som gick ut på att göra glass. Jag lyckades hitta på ett sätt att beställa och ta fakturan genom min institution, lånade ett kärll från kurslab, fyllde i beställningen och fixade med alltihop. Tyvärr blev det sen ingen tid över att genomföra den här programpunkten, så Sten använde kvävet till att hålla efterfest för kommittén med vänner när allt var över.

Mitt uppe i förberedelserna dök det upp en joker i leken, mannen med det hemliga filmprogrammet. Mycket hemligt och inofficiellt skulle det visas film i den ena programsalen när den inte användes till annat. Endast muntlig reklam, inget ståhej, men exklusiva gamla sf- och monsterfilmer på en hyfsat stor duk. Vi visste ju av erfarenhet att filmprogram inte drar någon vidare publik, men eftersom det inte fanns någon särskild anledning att tacka nej till erbjudandet fick det i alla fall bli av. Det betydde att jag fick ägna lite tid åt att testa utrustning och så.

Nu har jag inte ens nämnt problemen med kylskåp, mat, växelkassa och allt annat som måste

fixas med. Hur det nu var så fick vi rätsida på logistiken och efter att vi slog upp dörrarna flöt allt ganska smidigt. Vi såg kanske jagade och förvirrade ut, men vi hade bra koll på allt.

Efter en del stegande och funderande hade vi kommit fram till att det enda fungerande stället att placera baren var i hallen utanför den stora föreläsningssalen (som vi inte använde till programmet). Där fanns tillräckligt mycket plats, det var inte alldeles för långt från programområdet, och där fanns grupprum som vi kunde ockupera som förråd och arbetsrum. I övrigt måste jag nog säga att det inte var någon idealisk barlokal. Dubbel takhöjd, placering i korridoren där alla som arbetar i huset passerar, och dålig belysning.

Effekten var åtminstone inte helt avskräckande. Det fungerade ganska bra. Tyvärr blev det inte riktigt så hög stämning i baren som vi hade hoppats. Våra filksånger blev aldrig sjungna och ingen bad att få långa gitarren. Våra väldigt fina konversationskort som vi lagt ned så mycket arbete på blev inte sålda. (Tanken var att man kunde köpa ett samtalsämne på ett fint samlarkort. Kul grej helt enkelt, och så kunde intäkterna ha gått till något behjärtansvärt ändamål.) Det gjorde väl i sig ingenting även om det var trist att våra bra idéer inte föll medlemmarna i smaken, men vad värre var – folk gick på programpunkter i stället för att sitta i baren! Det var nästan helt tomt under långa stunder.

Vad detta berodde på kan man ju ha olika åsikter om. Johan menar att det måste vara för att programmet var så intressant. Somliga Stockholmsfans antyder att anledningen var att baren var för tråkig och att man hellre satt i en programsal. Möjligen var det så att en del av medlemmarna uppskattade programmet, och de andra ville vara där alla andra var. Själv tycker jag förstas att programmet var ovanligt gediget och bra, eftersom det innehöll massor av saker som jag själv var intresserad av. Så kan det bli när man är med i kommittén.

Det vore förstas roligt att läsa fler kongressrapporter, så att jag kan få reda på vad andra verkligen tyckte.

När baren kanske inte var så mysig var programsalarna desto bättre. Somliga prisade lokalerna, och en viss kongressordförande vill använda dem igen. Själv kan jag se flera klara nackdelar. Den allra största är förstas det där att det inte finns nåt enkelt sätt att ordna en bar.

Det som gjorde mig mest stissig under själva kongressen var dörrarna. Alla dörrar var larmade, och programsalarna gick automatiskt i lås om de lämnades för länge. Utgången för rökare behövde ha en egen gopher som vaktade hela tiden för att kunna släppa in folk när de rökt färdigt. Dessutom funkade inte alla passerkort som vi hade blivit lovade. Det var bara mitt som gick till alla dörrar, och Marias funkade inte alls.

Lite missnöjd var jag med belysningen också. Efter nåt visst klockslag släcktes alla lampor. Somliga kunde man tända igen, om man sprang till andra änden av korridoren. De gick på timer, så

man fick ta en tur då och då. Andra kunde man inte tända alls, så det blev ganska dunkelt. Jag försökte erbjuda värmeljus på barborden, men det slog aldrig igenom. Det var synd om rökdörrsvakten, som fick sitta i mörker och inte ens kunde läsa.

En lite lustig detalj var de teknologer som sprang runt i slängkappor och gräsliga frisyrier och förberedde nollningen. Vissa kongressmedlemmar fick vara publik vid deras repetition i Siegbahn-salen.

Det var väldigt svårt att sitta stilla. Hela tiden fanns det nya saker som skulle kunna göras, eller som rent av måste fixas omedelbart. Jag vaknade på nätterna och tänkte på saker som skulle göras. När jag uppnår det här tillståndet vet jag att det enda som gäller är att fortsätta hålla igång. Så länge jag är uppe i varv håller jag både humör och koncentration någotsånär stabila, men börjar jag stanna upp kan jag sega ihop totalt. Så vi i kommittén fortsatte springa runt och dona hela tiden. "That's why they're called con-runners", förklarade Ken MacLeod.

Mitt uppe i alltihop tog jag mig faktiskt tid att se ett par programpunkter. Bland annat såg jag Jerry Määttä som pratade om huruvida science fiction är populärlitteratur. Han kom med viss tvekan fram till ett ja. Det var ett rätt intressant föredrag, inte minst för att det hade så mycket distans. Jag hörde senare av en kille som bor inneboende hos Jerry att han hade pratat om hur han skulle dissa genren helt och hållet, men det gjorde han i alla fall inte. Ett lustigt avbrott var när en kommentar i förbifarten om när pocketboken kom till Sverige orsakade protester från John-Henri, som hade en annan åsikt om när och hur. Ganska onödigt även om det kanske kan vara intressant, för det hade ingen direkt betydelse i sammanhanget. JHH lyssnade väldigt aktivt, det märkte jag som satt framför honom och Mats Linder. De har antagligen diskuterat sådana här saker sinsemellan i flera decennier, och nu satt de och viskade kommentarer till varandra nästan hela tiden.

Jerry arbetar på en avhandling om sf i Sverige på 50- och 60-talet. Vi hade velat få fler som sysslar med sf inom akademien att dyka upp på kongressen. Någonstans i vårt allmänna storhetsvansinne tänkte vi att det kunde vara kul om man kunde etablera en tradition av att ordna en konferens för forskare kring ämnet science fiction i samband med Swecon. Nu blev det inte så mycket av med att diskutera den idén, men vi får väl se om den tas upp igen.

Jag lyckades se större delen av bägge författarintervjuerna också, och det intima samtalet med PC. Små blandade brottstycken av en del andra programpunkter råkade jag se mer eller mindre av misstag. Sedan modererade jag en panel också.

Den sista på söndag eftermiddag var det, när både jag och alla andra var ganska trötta. Inte vet jag om det blev nåt vettigt av själva diskussionen, men publiken var ganska skojig och engagerad. Jag började prata med en kille jag aldrig träffat förut, som inte gillade Eddings men däremot Ylvas överläggningar.

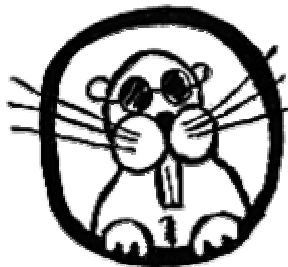
Hedersgästernas tal missade jag, och det tycker jag faktiskt var lite synd. När jag nu ansträngt mig och läst nästan alla deras böcker skulle det ha varit skoj att se lite mer av dem. Både Reynolds och MacLeod verkar ganska lämpade för att vara hedersgäster. De fann sig väl till rätta och verkade ha trevligt. Jag hade fått för mig att MacLeod skulle vara en ganska tyst och tillbakadragen person, men han gick omkring och skämtade med folk mest hela tiden. Reynolds såg jag mindre av, men jag lät honom läsa e-post från min dator och förevisade vår fina detektormodell. Om jag förstod honom rätt tyckte han att det var synd att man löst solneutrino-problemet, eftersom det var ett så intressant mysterium – märklig attityd. Trevlig att prata med var han i alla fall.

PC var en oerhört duktig och välartad fanhedersgäst. Han avböjde att bo på hotell, och han inledde kongressen med att hjälpa till att montera badges. Över huvud taget uppförde han sig överväldigande ödmjukt, ganska lite hedersgäststartat och väldigt mycket som medfan. På söndagen avslutade han det hela med att stanna tills allt var städat och följa med i den märkliga paraden som lämnade Ångström. Diskvagn, pirra, och ett antal cyklar drogs av trötta fans, anförda av en mycket livlig Raul Sulbi som högljutt läxade upp oss för att vi inte ville festa mer och för att vi använde så hemska maskiner som cyklar.

Den här kongressen hade ingen bankett. Man måste inte ha en bankett. Det är faktiskt väldigt mycket man inte måste, även om man ska ta hänsyn till vad folk vill ha ut av en kongress. Nu var det i alla fall så att vi valde att inte ställa till med ännu mer logistiskt trassel genom att servera en formell middag. I stället hade vi tänkt ha en gala, en liten show med prisutdelningar och Swecon-omröstning i festlig inramning. Nu blev det inte så mycket av med det heller, och det tycker jag faktiskt var synd. I stället placerade man under-teknad framför publiken för att påannonsera priser och allt vad det var. Det funkade ganska bra, men inte helt.

Efter att vi i den allvetande kommittén bestämt i vilken ordning priserna skulle delas ut glömde alla genast bort vad vi kommit överens om. Jag vet att vi sade att Göstapriset skulle delas ut sist, men Johan stretade emot och ville inte alls presentera Alvarpriset innan det. Vi är så proffsiga och publikmedvetna, så vi började käbbla om saken i stället för att bara göra på ett sätt och bestämma att det var det rätta.

Nåväl, priserna delades i alla fall ut. Sten fick Alvarn, Mats Linder Göstapriset, Sten två av SFF-pollpriserna och Thereses andra, icke närvarande bror det tredje av dem. Senare påpekades det för

mig att jag borde ha förklarat mer ingående vad priserna gick ut på, eftersom det fanns neosar närvarande. Tja, där ser man hur lätt det är att glömma de mest elementära saker när man inte tänker igenom allt i förväg. Det är hur som helst en ganska tråkig historia, och eftersom jag redan skrivit en artikel om det för ett annat fanzine tänker jag hoppa över det här.

Så var det Swecon-omröstningen. De bud som ställde upp var ConFuse i Linköping och Stockholm Trekkers med en ännu namnlös kongress. Det här är ganska intressant, så nu tänker jag tillåta mig att lägga ut texten lite grann kring hela affären.

Jag måste säga att jag av flera anledningar var väldigt skeptisk till Stockholm Trekkers bud. Inte för att jag tror att de är dåliga kongressarrangörer, för sånt är jag övertygad om att de klarar. Mer för att de liksom kommer utifrån och inte egentligen bryr sig om min älskade fandom. De var ju inte ens med på årets

Swecon. Två personer kom dit för att lägga fram sitt bud, och de ville absolut inte vara närvarande längre än nödvändigt. De höll också på att surna till ordentligt när vi ville att de skulle bli medlemmar för att komma in. Ingen annan kommer in utan att vara antingen medlem eller specialinbjuden utomstående. De är där för att de vill att deras kongress ska bli Swecon. Är det förmätet att tro att de skulle vara där på samma villkor som alla andra?

En annan anledning att vara lite reserverad inför deras bud är att de vill göra en bred kongress utan att själva egentligen vara intresserade av mer än själva Star Trek-delen. Kan de ro det i land? Kan det bli bra och intressant när det planeras och genomförs av folk som inte själva är intresserade?

Dessutom hade de gjort affischer med reklam för sitt "sci fi convent", vilket jag tyckte var rätt tragikomiskt. Det verkade inte vara någon mer än jag som tyckte att det var lustigt, så antagligen var det mest sorgligt. Man kan av detta i alla fall utläsa att de är alltför historielösa för att ha tagit till sig ordet "kongress" och alltför internationellt oskuldsfulla för att känna till skillnaden på ett kloster och en sammankomst.

Jag har gradvis blivit mer positivt inställd. Själva presentationen av buden spelade en viss roll för att åstadkomma det.

Först ut var ConFuse, som presenterades av Tommy Persson. Tommy gick upp med inställ-

ningen att alla känner till ConFuse, en serie kongresser med gediget gott rykte. Han presenterade budet på ett mycket anspråkslöst och försiktigt sätt. Det ska bli en vanlig ConFuse, varken mer eller mindre. Det spelar kanske ingen roll för kongressens utformning om den blir Swecon eller inte. Faktum är att det inte var svårt att uppfatta Tom-

mys framställning som ett antibud, som att han egentligen inte ville vinna.

Sedan kom Stockholm Trekkers, och presenterade ganska vaga planer men med en uppriktig entusiasm. Vi fick veta att var kongressen kommer att hållas beror bland annat på när den blir, och tidpunkten beror på hur man kan arrangera med inbjudna skådespelare. Man vill gärna ta emot förslag, råd och hjälp utifrån för att kunna göra det till

Från S Trekkers hemsida (klippt av redaktionen):

Stockholm Trekkers röstades fram på SWECON 2003 att arrangera nationellt convention 2004. Föreningen har varit delarrangörer i tidigare nationella tillställningar, men är nu ensamma arrangörer. Det innebär ett ansvar gentemot hela Science Fiction genren.

Vi planerar att genomföra följande verksamhet.

- Skådespelarbesök
- Författarbesök
- Filmprogram
- Avsnitt ur Science Fiction TV-serier
- Animé
- Föredrag
- Paneldebatter
- Spel: Data, rollspel mm
- Köp och sälj
- Autografsignering
- Bankett
- Underhållning

Vad innebär sista punkten i relation till de tidigare?

en bred happening och man satsar på volym – det ska bli en stor kongress.

Många var nog ganska säkra på att Stockholm Trekkers skulle förlora omröstningen med bred marginal. Det var till och med så att en person som jag låter vara anonym lade en tröströst på dem. Efteråt var det ändå inte speciellt förvånande att de vann. Det var ganska jämnt, men ConFuse drog det korta sträet. ConFuse är ett säkert kort, men det verkar inte speciellt roligt eller spännande. Det där trekker-gänget verkar vara väldigt engagerade och har stora visioner.

Jag tror att Stockholm Trekkers kan göra en bra kongress. Frågan är vad det kommer att betyda för Swecon som koncept. Kommer kongressfandom att kapas av en massa unga mediafans som vill ha spektakel men inte intresserar sig för diskussion? Om nästa Swecon-omröstning hålls på en kongress där de flesta inte har någon stark anknytning till fandom är det inte alls omöjligt att det kommer att röstas annorlunda än annars. Pondera att det kommer ett Swecon-bud från en förening som vill göra en nationell filmfestival eller annan typ av jippo. Det kan mycket väl vinna eftersom det verkar häftigt, och sen är vi kanske av med vårt flaggskepp för gott.

Det här scenariet är inget jag oroar mig för, men det är inte helt omöjligt att utvecklingen kan gå lite åt det hållet. Genom att spetsa till det på det här sättet vill jag helt enkelt ställa frågan vad vi vill att

det ska betyda att göra en Swecon. Johan Anglemark brukar prata om hur tanken var att Swecon-titeln borde betyda att man satsar lite mer än man annars skulle göra. Är det här en viktig sak för svensk fandom? I så fall, varför var det så litet intresse för att faktiskt rösta? Och varför säger nästan alla som bjuder på Swecon att de kommer att satsa lika mycket oavsett om de vinner eller inte? Exakt vad är det för övrigt som ska satsas på: storlek, nya grepp, fler författare, nåt helt annat?

Även om jag ännu inte sett någon fullskalig kongressrapport har jag hört en del kommentarer. En del var negativa. Det ryktas om en neo som tyckte att det tog tid att komma in i saker och att han inte förstod vad saker (som priser) gick ut på. Det ryktas även, som jag nämnde tidigare, att somliga gick på programpunkter för att de inte tyckte om baren. Sedan var det ju det där med moderatorerna.

Tydiligen var det inte alla moderatorer som gjorde ett bra jobb. Det klagades lite på tendenser

att fastna i detaljer och låta diskussionen handla mest om metafrågor och sånt som bara tangerade det som stod i beskrivningen. Det märkte inte jag nåt av eftersom jag inte såg några paneler, men det var sådant som vi fick höra senare. Lite olyckligt, sådant. Även om sådana stickspår skulle resultera i en intressant diskussion tycker jag att moderatorn ska kunna bryta och styra tillbaka, så att de som kommer för att lyssna får ut ungefär vad de förväntar sig. Det är också lite tråkigt för dem som gjort diskussionsunderlaget och allt förarbete, ifall det ska visa sig bortkastat. Andra saker kan man tillåta sig att spåra över till i baren efteråt.

Förutom det har jag nästan bara hört positiva kommentarer. Många verkar ha varit nöjda, en och annan tyckte till och med att detta var en riktig höjdarkongress. En person sa till och med att det var den bästa han varit på, och det tar vi gärna åt oss. Kanske var det också den största som hållits i Sverige utanför Stockholm. Som ni förstår är vi som arrangerade det hela mycket stolta över vårt verk.

Lite om det här fanzinet och vedermödorna med det

Den uppmärksamme har säkert lagt märke till att vi i det här fanzinet har lagt ned en del möda på att bryta upp texterna med illustrationer, texttrutor och festliga detaljer. Det är gjort med kärlek och omtanke om er, kära läsare. Och inte nog med det: det är gjort med *stor* kärlek och omtanke om er, kära läsare.

Ta till exempel det faktum att vi har knyckt en del av illustrationerna. Vi är alltså villiga att tillbringa tid bakom murar eller åtminstone sätta vår lit till att fandom ordnar en fond för att betala skadeståndskraven som kan komma att belasta vår skakiga privatekonomi (tänk på att vi har barn; hon stånkar just nu bakom min rygg, kvart i fyra på natten).

Till yttermera visso är illustrationerna införda i programmet Word. Gå tillbaka ett par sidor och titta på den silhuettliknande avbildningen av Uppsala domkyrka. Läger du märke till att bilden i det närmaste är infälld? Vet du att det inte går att fälla in bilder i Word? Det är kärlek, det, och omtanke om läsaren: vi gör även det omöjliga.

När det här utrymmet visar sig stå till redaktionens förfogande, vill den passa på att tacka samtliga bidragsgivare. Det gäller även de bidragsgivare som ännu inte har inkommit med sina alster. De som föll till föga för våra enträgna böner inför det här fanzinenumret kan kanske känna sig trygga i förvisningen om att vi inte kommer att be dem om fler bidrag under de närmaste månaderna, men vi kommer att fortsätta tjata på er andra. Tack för er uthållighet, alltså; hade vi fått allt vi hade begärt hade vi säkert inte varit så hungriga på att ge ut nästa fanzine som jag är säker på att vi kommer att vara när den här bebisen rullas ut från förlösningssavdelningen till familjerummet.

Ylva Spångberg är kul.

Ja, jag tänkte att ni kanske ville veta det.

Nu har jag skrivit som Linda Skugge i hela två stycken, och det kanske kan räcka. Jo, Ylva Spångberg är alltså kul. I skrivande stund är det fortfarande möjligt att hon kommer att bidra med en rapport från Rancon. I det närmast bedövande ljuset från hennes fantastiska Lundaconrapport från anno dazumal är det tveksamt; det skulle vara som att skriva en bästsäljande roman som kritikerna älskar och kort tid därefter vara tvungen att skriva en ny, lika briljant. Lite paus är författaren värd.

För något år sedan frågade hon om jag kupade potatis, som jag tror att jag nämnde och svarade på i SFF-bulletin 135. Nu har hon alldeles nyss frågat Molle om jag är rosenröd av lycka. Två oväntade frågor som jag reservationslöst kan besvara jakande, samtidigt som de inbjuder till vidare reflektioner och utvecklingar. Ja, jag kupar potatis men den blir ändå grön (eftersom marken är full av sten och knölnarna tvingas upp till ytan). Ja, jag är rosenröd av lycka men påfallande ofta även askgrå av trötthet. Potatisförrådet kommer att räcka till februari (sen får vi äta palsternackor i ett par dagar). Ett gram rosenrött väger upp ett ton aska. Knölnarna heter Astrix och är blekrosenröda. Vi eldar i någon av våra öppna spisar mest varje kväll för att hålla Amanda varm och lycklig (hon tycks vara pyroman som sin far, och mor för den delen). Askan håller vi ut små mängder av i potatislandet, en tesked per kvadratmeter. Det grå går in i det rosenröda. /R

George och jag – en kärlekshistoria

Det var en mörk och regnig natt, och den skämdes inte för det. Jag stod vid busshållplatsen när en okänd man plötsligt stannade och tilltalade mig: "Det var du som skrev den där artikeln, va?"

Jag tittade oförstående på honom. "Vilken artikel?"

"Den där om Martin."

En hatt med slokande brätte dolde hans ansikte, men något i hans röst gjorde mig osäker. Och törs-tig.

"Hur vet du det? Den har ju inte kommit ut än. Den är ju inte ens färdigskriven", kraxade jag.

Han stod tyst och mycket stilla en stund och tittade på mig. Åtminstone tror jag att det var det han gjorde; jag kunde inte se hans ögon. Till slut sade han med en röst jag aldrig kommer att glömma, en röst som fick isbitar att sakta glida nerför min rygg: "Den är skit."

Sedan bara vände han sig om och gick vidare, utan ytterligare ett ord.

Jag ropade desperat efter honom: "Tror du inte jag vet det?" Men det var ingen idé. Han stannade inte. Han såg sig inte ens om. Snart var han borta igen, uppslukad av mörkret, som om han aldrig hade funnits. Men minnet hemsöker mig än, under mörka, regniga nätter som denna.

1. Introduktion och ursäkt

När Molle Kanmert Sjölander frågade om jag ville bidra med en artikel om en av mina favoritförfattare var en av mina första tankar *Varför inte skaffa någon som kan skriva istället?* Men det kom inte alls på fråga, och därför sitter jag nu här och försöker febrilt komma på ett sätt att förmedla varför jag tycker så bra om just *den här* gamla plirande skäggbjörnen.

Det är väl också lika bra att jag ber om ursäkt från början för att jag inte har fått med fler citat, recensioner, referat med mera – min egen George Martin-samling är tyvärr utom räckhåll för mig i skrivande stund och eftersom inget svenskt bibliotek låter mig komma längre än till lånedisken utan en fullständig kroppsbesiktning har jag därmed fått förlita mig på mitt minne i högre utsträckning än jag ansett önskvärt. (Jag fick låna ett antal gamla nummer av sf-tidskriften *Nova Science Fiction* av Roger Sjölander, vilket visserligen var till hjälp, men de innehöll inte allt jag var ute efter.) Om vissa formuleringar verkar luddiga är det för att jag har velat undvika att påstå saker som inte stämmer.

Syftet med den här artikeln är främst att väcka nyfikenhet; vill man ha en ordentlig biografi får man vänta, för så vitt jag vet finns ännu ingen sådan, och är man ute efter vad som närmar sig en komplett samling av Martins noveller finns den nytgivna/kommande *GRRM: a Retrospective*, som innehåller det bästa från de senaste trettio åren.

2. Ett oskyldigt sinne förleds

Det började med en novell för drygt tio år sedan, när jag som spädd och formbar femtonåring nyss hade kommit över en bunt av *Nova SF* (se ovan), som tyvärr redan då hade slutat utges. Jag fick mina exemplar helt gratis av en kompis som av någon outgrundlig anledning inte tyckte att han hade något bruk för dem, och jag slukade girigt så gott som varje novell i varje nummer.

Till och med ledaren läste jag – oftast – och blev på så vis imponerad av vad jag då tyckte var oöverträffat skarpsinne hos redaktionen, bestående av bland andra Anders Bellis, John-Henri Holmberg och Ahrvid Engholm. Att de hade samma smak som jag när det gällde litteratur (näja, science fiction då) skadade förstås inte heller.

Om jag skulle räkna upp alla noveller som berörde mig starkt på ett eller annat sätt skulle jag bli tvungen skriva en helt annan och mycket längre artikel, så jag nöjer mig med att uppfylla rubrikens antydda löfte och berätta om den som fick mig att upptäcka författaren som numera är en av mina absoluta favoriter, *George "dubbel-ärr" Martin*.

Novellen ifråga heter "Sandkungar" (*Sandkings*), och handlar ytligt sett om en man som köper en samling väldigt speciella små varelser ("inte insekter; sandkungar" – försäljaren parafraserad). På ett djupare tematiskt plan utforskar novellen den mänskliga grymhetens register, och även om sensmoralen kan synas ganska konventionell – svinhugg går igen – är den berättad på ett så skickligt sätt att man inte kan låta bli att förtjusas och förfasas över huvudpersonens växande sadistiska storhetsvansinne och den oundvikliga katastrof man hela tiden kan skymta lurande runt hörnet. Det är karma, det är ödet, det är SF på hög nivå, och slutet är inte riktigt så förutsägbart som jag kanske har råkat antyda.

George Martin har beskrivits på en baksidestext som någon besittande "*The soul of a poet and a mind like a steel trap*". Det är en både elegant och träffande formulering, och jag kan inte komma på någon som bättre beskriver den skarpsinnige romantiker vars stil såväl som substans är full av så mycket romantisk känsla att det bitvis nästan gör ont att läsa. Jag skulle vilja påstå att den som kan ta sig igenom vampyrromanen *Fevre Dream* från början till slut utan att åtminstone behöva blinka några gånger för att få bort fukten i ögonen är samma sorts människa som lugnt kan stå och se på medan en säck full av kattungar långsamt sjunker ner i en sjö.

3. En annorlunda barnaskara

Trots att jag tyckte mycket om "Sandkungar" dröjde det ganska länge innan jag läste något av Martin igen, utom en eller ett par andra noveller i *Nova* som inte gjorde lika starkt intryck då.

Ett antal år senare kom jag över den högst svårslagna novellsamlingen, alla kategorier, *Portraits of his Children*, förmodligen på antikvariat. (Jag brukar leta böcker på antikvariat, och det är alltid ett nöje att hitta ett med en stor sf-avdelning.) Det var nog när jag läste den som mitt intryck av att ha hittat en själsfrände verkligen befästes. Det är en varierad samling, och jag rekommenderar den starkt, då den innehåller allt från lättsinniga kvickheter till djupaste tragedi och, som alltid när Martin är upphovsman, vemodig romantik – i fantasy- såväl som sf-skepnad.

4. Skillnaden mellan porträtt och tavlor

Några noveller i *Portraits...* rörde mig mer än resten.

“The Second Kind Of Loneliness” handlar i korthet om en ensam människa långt ute i rymden som väntar på att skeppet från jorden ska komma och hämta hem honom. Allt eftersom tiden går och ingen kommer blir han mer och mer utlämnad åt sina personliga tvivel och grubblerier. Utan att avslöja något mer om handlingen kan jag konstatera att jag kände igen mig alltför mycket i huvudpersonen för att kunna se den novellen som något annat än en djup insikt – om inte i den *mänskliga* själen, så åtminstone i min personliga.

“The Glass Flower” är en mycket filosofisk historia som rör identitet, livserfarenhet, samt moral och etik, där Martin utnyttjar science fiction-genrens unika möjligheter till miljö och rekvisita för att med kuslig skärpa föra fram något djupt mänskligt till och med i det ytligt sett högst omänskliga.

Titelnovellen, “Portraits of his Children”, är förstås också en höjdark; till strukturen mycket lik en skräck- eller deckarnovell där man steg för steg hela tiden kommer närmare gåtans lösning och samtidigt det fruktade “oundvikliga” slutet – som förstås inte är det väntade. Även denna text är djupt sympatisk för alla beundrare av den mänskliga naturens styrkor och svagheter och en utvecklad, eller åtminstone lättväckt, medvetenhet om att det inte är självklart vilket som är vad.

5. G Rolf Rolf M?

Martin har många starka sidor – jag skulle vilja påstå att han har fler än de flesta andra författare i fantastikgenrerna, både vad gäller intrigbygge, gestaltning och stilistik – men hans kanske allra starkaste egenskap som författare är enligt min åsikt just den att han aldrig låter empati stå tillbaka för specialeffekter (även om den kusliga likheten med fandoms egen Rolf Strömgren kanske också borde räknas till hans fördel; åtminstone om Rolf själv får bestämma).

Jag vet inte om jag kan uttrycka det bättre än så. Som alla stora upplevelser går det inte att förmedla i andra hand. Man måste läsa för att förstå, och känner man det inte då hjälper inga förklaringar. Då står man bara där, oberörd av kattungarnas ynkliga pipanden inifrån den sjunkande säcken.

Låt mig raskt gå vidare till en annan novell, som jag förmodligen läste första gången för länge sedan, när jag var ung och dum, utan att riktigt förstå dess storhet. Som tur var läste jag sedan om den relativt nyligen i ett nummer av *Nova* som ingick i någon annans samling.

Det fanns ofta fiffiga små författar- och novellpresentationer i *Nova*. I presentationen till “En sång för Lya”¹ (*A Song For Lya*) minns jag bestämt att det stod något om att denna novell räknades till de absolut mest betydelsefulla inom science fiction. Sådant är förstås alltid lätt att skriva, och alla som inte är fullständigt överförtjusta i George Martin – det vill säga alla utom jag – läser det kanske, speciellt i vår medicyniska tidsperiod, med skeptiskt höjda ögonbryn – men efter att ha läst den kunde jag inte göra annat än inbilla mig att jag rent objektivt måste hålla med. “En sång för Lya” var lika stark och gripande som jag föreställer mig att novellversionerna av *Blommor för Algernon* och *Enders spel* måste vara. Jag tänker inte säga något mer om den, utom att den bör läsas, av alla, stora som små, italienare och kineser – ja, till och med av svenskar och greker.

Läs den som en lysande åskådliggöring av ett av mänsklighetens största dilemman; läs den som en dramatisering av de existentiella villkoren; som en originell analys av religion; som en modern tragedi; som en säck full med kattungar ... Det spelar ingen roll, bara läs den. Och fortsatt sedan läsa. Bli skakad, bli rörd, men glöm inte: Namnet är Martin – George Martin.

¹ Nu blev det lite för ont om plats i den löpande texten, men även värt att notera är Martins förkärlek för titlar som innehåller “song”. Detta bottnar troligtvis i vad som är ett självuttalat genuint musikintresse, förmodligen mest framträdande i den förbisedda (t o m jämfört med resten av Martins böcker) *Armageddon Rag*.

6. ASOIAF

"Even as I finished the first book, A Game Of Thrones, I knew I wasn't going to be able to fit it into three, so at that point I started ... there was a brief part where I was in denial and I was saying "four", but that was just denial, I'm ... six, I should be able to do it in six. I'm aiming for six. I think I'll be able to do it in six. I'm writing four right now."

"And when does book seven come out?"

A Song Of Ice And Fire, vanligtvis förkortad till ASOIAF, är den episka fantasyserie med drag av historisk autenticitet som från början var ämnad att vara en trilogi men som nu är på god väg att bli sex böcker. Den innehåller en bred flora av rollfigurer; såväl hjältar som skurkar. Ju längre man läser, desto svårare blir det emellertid att hålla fast vid sitt första intryck eller ursprungliga uppfattning om vem som är vad i det avseendet, mycket på grund av de många perspektiven som förutom detta även åstadkommer en frihet i berättelsen som gör att man kastas fram och tillbaka utan att förlora tråden, snarare tvärtom – de många perspektiven möjliggör nedslag i berättelsen där det för tillfället är nödvändigt eller mest effektivt. Det finns även ett brett och färgstarkt persongalleri utöver perspektivfigurerna; emellanåt är det inte ens de viktigaste eller mest intressanta personerna som får egna perspektiv. Detta kan ibland tyckas underligt, och hade kanske varit frustrerande om inte både berättelsen och karaktärerna varit så intressanta. Det gör alltså inget att gräset ibland är "grönare på andra sidan", eftersom nivån genomgående är så hög. Detta gör att de intressanta rollfigurer man inte får komma in i huvudet på det viset istället får behålla sin mystik och förbli intressanta på det sättet. Eller som Martin själv uttrycker det:

"When somebody tells a lie, you know, he has shifty eyes, or they hear almost at once that he's lying, or something. And in fact lies, you know, can fool us pretty easily, so I want the reader to be as in the dark as some of the characters are, and as liable to make a mistake."

Dessutom tillkommer ibland nya perspektiv medan en del gamla försvinner – folk dör nämligen som (ovanligt färgstarka) flugor i serien, och ingen går säker – så man vet aldrig vems ögon man kommer att få se genom och vems motiv man därmed blir mer eller mindre benägen att förstå och erkänna i nästa bok, eller vilka sanningar som håller till slutet och vilka som raseras:

"Especially when you have a large cast of characters, you don't have to worry about not having a hero. My characters are not safe. They're not going to just waltz through this book killing orcs on every hand and come through without a scratch. This is a dangerous world my story takes place in."

7. En samling noveller (inte en novellsamling)

Novellbiten? Följande är en kort genomgång av några fler av Martins intressantaste korta texter:

"På morgonen faller dimmorna" (With morning comes mistfall)

It's because of the way we think of science. Science has a lot of prestige. Scientists in their white coats are the magicians of the modern era. The argument might hold water if science fiction had become what Hugo Gernsback had wanted it to become, if it had become primarily educational literature, its purpose to teach people about science, all the science in it to be very rigorous. But a genre that survives on intergalactic feudalism, faster than light drives and time travel, these being the tropes of science fiction, is not that different from fantasy. Certainly not in any fundamental way.

På mailinglistan SKRIVA går debattvägorna med alarmerande regelbundenhet tsunamihöga just när det handlar om ämnet den här novellen berör. Anders Bellis ledare i *Nova Science Fiction* nr 6, 1983, som novellen publicerades i, visar också vilka upprörda känslor bara antydning till en ståndpunkt, eller ens erkännandet av den, kan väcka hos motståndarsidan. Bellis ledare är i mitt tycke mycket välstrukturerad och lärorik, och det är svårt att inte hålla med om hans närmast fullständiga förintande av astrologins redan från början skakiga trovärdighet, men vad jag tror han missar med novellen – eller kanske inte bryr sig om att ta hänsyn till, med tanke på det långt viktigare ideal som ska försvaras – är att den inte handlar så mycket om en irrationell fientlighet till vetenskap som om det mycket verkliga, rentav *vetenskapligt bevisade* (sug på den), behov av skönhet, mystik och drömmar som finns i varje människa. Det som skildras i novellen är enligt min uppfattning inte så mycket en kritik av vetenskapen som en uppmaning till eftertanke när det gäller dess ohejdade ångvåldslika framfart över människors "mjukare" behov, samt den oundvikliga konflikten mellan driften att utforska, upptäcka, kartlägga och den tomhet som följer när allt är utforskat, upptäckt och kartlagt. Handlingen? Den tänker jag inte avslöja ett dugg om. Och om jag har åtminstone en smula rätt om människans behov innebär det att någon – kanske just du – kommer att drivas till att läsa novellen av ren nyfikenhet, och kanske även känna längtan tillbaka till det oupptäckta efteråt. Men jag skulle inte satsa mitt liv på det – vissa berättelser är man faktiskt glad över att ha läst, trots allt.

"Detta torn av aska" (The Tower Of Ashes)

Som vanligt sätter Martin karaktärerna i centrum, och även om miljön är tillräckligt främmande och exotisk för att göra det hela till science fiction är det relationerna som utgör det viktiga i berättelsen.

Den här gången handlar det dessutom om ett riktigt saftigt svartsjukedrama, och som vanligt lyfts det bekanta – de eviga mänskliga problemen – fram och tydliggörs i kontrasten mot det yttre – den obekanta, men till trovärdighet igenkännbara framtiden. Men samtidigt lyckas Martin även i denna novell göra den främmande miljön till ännu en källa av romantik och mystik, ett grepp eller tema som faktiskt återkommer i många av hans noveller. Det är tecken på en stor talang att de så levande och färgstarka miljöerna ändå aldrig stjälar något rampljus från de personer som berättelserna slutligen handlar om, utan snarare samspelar med dessa på ett sätt som påminner lite om Bachs fenomenala kontrapunkt – med en liten ursäkt till dem som tycker detta är att häda en av musikens riktigt stora mästare. Jag gillar också Bach. Annars hade jag ju inte jämfört honom med GRRM.

En riktigt extrem kalenderbitare kanske kan vara intresserad av att själva titeln *Detta torn av aska* faktiskt inspirerade mig själv till att skriva en novell, som utöver det har mycket lite gemensamt med denna. Den väntar för närvarande på att refereras av Asimov's.

“The Lonely Songs of Laren Dorr” (svensk titel okänd)

Utan att avslöja för mycket kan jag säga att den här novellen innehåller den bästa Grindväktaren på länge. Det är skäl nog att läsa den. Resten är bonus.

“Korsets och drakens väg” (The way of cross and dragon)

Lite som en kontrast till “På morgonen faller dimmorna” kommer denna novell, som visserligen också handlar om tro i konflikt med vetande, men som också hyllar (strävan efter) sanningen som ideal, eller åtminstone förmedlar den som en mänsklig önskan – som samtidigt kan vara en förbannelse för den som vill kunna tro på den vackra och mystiska översinnliga drömmen. Huvudpersonen är en plågad inkvisitor vars mest återkommande problem är att hans stövlar ständigt blir nerblöta av hans amfibiske överordnade. Men det är varken hans enda eller största problem. Det visar sig snart att han som representant för den intergalaktiska katolska kyrkan måste sortera ut en sekt som helgonförklarar Judas Iskariot.

Redan i den här novellen kan man se paralleller till vissa element i det långt senare kommande (just nu aktuella) fantasyeposet *A Song Of Ice And*

Fire – fascinationen för drakar och drakryttare är ett tydligt sådant exempel.

8. A Sword of Storms²

“Do you consider this series your magnum opus?”

“Yes, actually, I do. It's certainly the most ambitious thing I've ever done. Part of the slowness in writing it is that I want to make it as good as I possibly can.”

Den tredje och senaste delen av ovannämnda serie – om du har läst ordentligt vet du vilken; dessutom lär inte Martin ha skrivit någon annan fantasyserie än denna – heter *A Storm Of Swords*, alltså inte tvärtom som rubriken antyder. Den är den hittills tjockaste av de tre utkomna böckerna, och att döma av hur lång tid det har tagit, och fortsätter att ta, för Martin att skriva nästa del – *A Feast For Crows* – kommer den att bli ännu längre. Om det fortsätter så här är risken påtaglig att pocketversionen av del sex kommer att bestå av lika många band som Nationalencyklopedin, ett faktum som unikt nog i boksammanhang skulle glädja mig. De flesta som har läst, eller börjat läsa, en långdragen bokserie vet nog vad jag menar med “unik nog”. Roger Zelaznys (må han vila i frid) Amber-dekalogi är visserligen medryckande och originell i sin genre-, stil- och dimensionsblandning med element av modern smuts och fantasyglamour, men jag har aldrig orkat läsa längre än till femte boken.

9. Mellanspel II

“Men Zelazny är ju bra”, kanske du tänker. “Idiot”, kanske du lägger till, mer eller mindre pliktskyldigt. Vad kan jag svara på det, annat än att Zelazny också uppskattade George Martin; kanske till och med lika mycket som jag. Om du, liksom jag, redan är Martin-frälst, kanske du hellre vill veta hur det kommer sig att han är så bra, eller lite mer pretentiöst uttryckt, “vad är det som gör en författare?”. Kanske vill du rentav bli nästa George R. R. Martin? (Tyvärr, den platsen är reserverad för mig.) Kanske kan då följande författartips vara av intresse, från hästens mun, om man så säger:

“The hardest part of writing is the writing. They need to get the stories out of their heads and down on paper, and the first step is applying cheeks to chair.”

10. Det bittra slutet

Det här är en svärskriven artikel, tro inte annat. Jag är långt ifrån författarbiograf eller Martin-expert. Jag råkar bara ha läst några av hans böcker och insett att mitt uppdrag på denna jord är att förmedla Sanningen om hans geni till största möjliga antal personer utan att de storknar och blir inbitna skeptiker. Men–

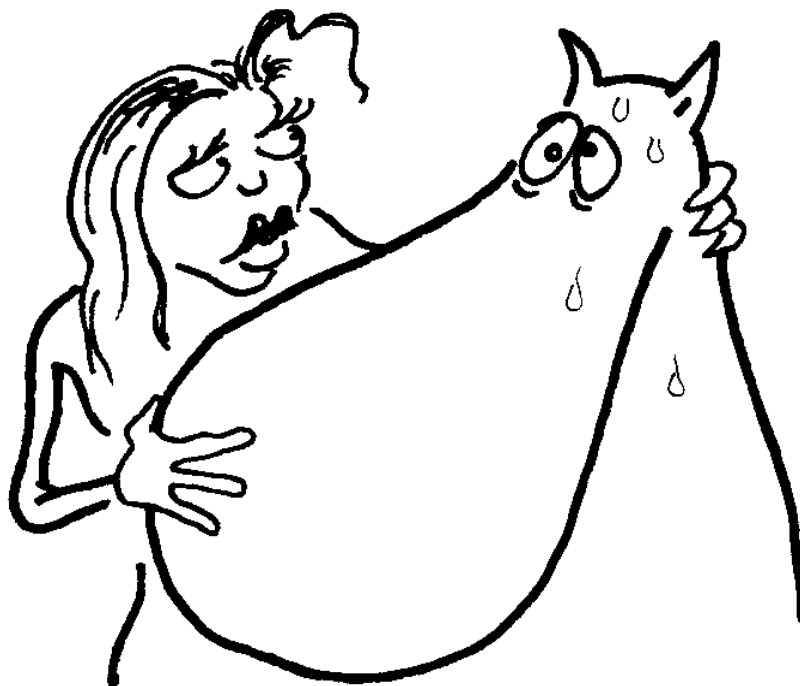
² “One or the other ” – lyssna på Donna Drapeau's intervju med GRRM på <http://www.risfc.org/>.

Mer information om GRRM:

www.georgerrmartin.com – den officiella hemsidan; innehåller biografi, bibliografi, vunna priser, nyheter osv. Innehåller även alla intervjuer och chattranskript som citaten i artikeln är hämtade från.

georr@aol.com – vad det ser ut som (fråga inte när *A Feast For Crows* blir klar!)

ÄR DET SANT SOM DE
SÄGER OM MÄN MED
STORA NÄSOR?

"Om nu den här George ... R. R-" (var inte blyg, säg det så föraktfullt du bara kan) "Martin är så *** bra, varför skulle han då behöva framhäva sig genom en osnuten kåsörpretendent som den här ..." (jo, namnet ska stå här någonstans) "A. Stamou? Förresten, vad *** är det för ett konstigt namn? Är han invandrare eller? Komma hit till vårt vackra land och sno våra tjejer, jobb och äktsvenska fanzines..."

Nå, jag tänker inte försvara mig själv, annat än med florett, men faktum är att George R. R. Martin (du får ta och föreställa dig hur jag låter när jag säger det) inte behöver mig, hur underskattad jag och en snabbt växande skara än råkar anse att han är just nu. Men innan du skrattar belåtet och kanske en smula hänfullt åt mitt erkännande, fundera över detta: *Han behöver inte dig heller*. Det är inte för *hans* skull jag skriver det här. Det är för *din* skull.

Fastnade skrattet? Behöver du dricka ett glas vatten innan du fortsätter läsa? Varsågod. Jag väntar inte, jag har skrivit klart. Artikelnen kommer att finnas här när du kommer tillbaka - om inte någon annan har hunnit ta den och läsa den till dess. Det finns alltid någon snabbare, smartare, starkare. Någon som får tag i det sista exemplaret av *Fevre Dream* före dig.

Nå, ta det lugnt. Livet handlar inte om att vinna. Det handlar om att upptäcka George R. R. Martin.

Och *han* kommer definitivt att finnas kvar när du har läst klart artikelnen. Även om du tar en paus och dricker ett glas vatten.

Det finns oerhört mycket mer att skriva, men jag lämnar det åt hugad levnadstecknare eller författaren själv, bland annat eftersom jag som sagt inte alls känner till särskilt mycket om författaren, och som vanligt har varit för lat för att göra ordentliga efterforskningar. Det är ju inte som om jag får betalt för att skriva den här artikelnen. Så hör mig nu och förstå mig senare: Spring ut och köp *A Game Of Thrones* istället för att hänga här. Det här är ändå inget ställe för en flicka³³ som du. Följande citat från mästaren får tjäna som avslutande sammanfattning av hans författarskap:

"I was always intensely Romantic, even when I was too young to understand what that meant. But Romanticism has its dark side, as any Romantic soon discovers... which is where the melancholy comes in, I suppose. I don't know if this is a matter of artistic influences so much as it is of temperament. But there's always been something in a twilight that moves me, and a sunset speaks to me in a way that no sunrise ever has."

Jag kan inte annat än instämma.

³ Inte? Klipp dig och skaffa ett jobb så får vi se.

Goda tider, strålande tider

I alla tider har SF-litteraturen funderat över hur vårt samhälle kommer att se ut i framtiden och hur vi kommer att bära oss åt för att lösa de problem som vi brottas med idag. Många är optimister och skriver om hur fint det skall bli, andra är mer pessimistiska och skriver om skräpiga bakgator, förtryck och elände. En sak är säker, varken utopierna eller dystopierna ser riktigt likadana ut som på 70-talet, när jag började läsa sf.

De dystopier som jag läste på 70-talet (även om de skrevs långt tidigare) verkade alla komma från samma fabrik. Det var 1984, *Du sköna nya värld*, *Vi*, *Kallocain* etc. Det totalitära samhället med rigid kontroll på individen. Självständigt tänkande och individualitet var grova brott, och därmed var detaljerad kontroll av alla individer önskvärd. Med tanke på det politiska världsläget mellan såg 1946 och 1989, så är det kanske inte så märkligt att litteraturen avspeglar detta. Men visst blev det himla tråkigt att läsa efterhand. Det var endast min omätliga hunger efter allt som andades sf som fick mig att läsa alla dessa dystert hotfulla traktat.

Mycket till utopier fanns det inte att tillgå, om man inte räknar patriotiska skildringar av det amerikanska systemet som utopier. De utopier som vanligen släpas fram ur bibliotekens dammigaste hörn, när ämnet kommer på tal, är närmast oläsliga som sf betraktat. *Staten*, *Utopia*, *En återblick* etc är till och med tristare än sina dystopiska kollegor.

Det som fick mina ögon att tindra var snarare utopiska inslag i sf-romaner med vanlig äventyrs- och idé-sf struktur. Asimovs robotnoveller kunde få fart på mina fantasier. Vad skulle jag göra om jag hade en egen robot? Gissa vem som skulle fått städa mitt rum ... Som finnisg tonåring uppväxt i villa i en svensk småstad har man en något förvriden syn på vad som är viktiga världsproblem. Det viktigaste problemet vetenskapen hade att lösa var givetvis erövringen av rymden. Sedan var resten – svält, fattigdom och krig – en bagatell. Liv på andra planeter, det var utopier värda att drömma om.

Utopier och dystopier av traditionellt slag, i vilka samhället är den egentliga huvudpersonen, skrivs knappast längre. Om de gör det så går de mig spårlöst förbi. De dystopier som jag läser har inte alltför sällan någon form av anknytning till William Gibsons *Neuromancer*. Vad man rent litterärt än kan anföra om detta verk, så är det ingen som kan förneka dess oerhörda betydelse för sf-litteraturen. Den fortsätter än i dag att sätta sina spår som t.ex. i Matrix-filmerna. Den har blivit kärnromanen för all cyberpunk, men den satte även fokus på samhällsbeskrivningen som en viktig del av science fiction. *Neuromancer* är skriven som en hårdkokt actionroman, och vem har väl läst hårdkokt litteratur om det som är vackert och trevligt? Nej, redan Hammet och Chandler visste att det var de

skumma bakgatorna och de korrumpierade makthavarna som gav fart åt berättelserna.

Författare som Richard Morgan och hans debutroman *Altered Carbon* plockar glatt upp denna handske. Jag blev genast förtjust i boken, då hjälten Tacheshi Kovacs dödas redan i första kapitlet. Jag var aldrig orolig för honom. Det är sf vi pratar om här. Han vaknar upp i en ny kropp redan i nästa kapitel. Kovacs är en tuff kille och tar hand om gangsters och toppolitiker med samma bistra humör. Här är teknologin utvecklad på många sätt, men samhällsstrukturen har inte ändrats på några drastiska sätt. En knäpp på näsan åt dem som tror att om bara tekniken utvecklas så blir det bättre för alla. Människan har koloniserat en mängd planeter, men de tog med sig alla sina problem från jorden, och regimerna på de främmande planeterna är ungefär lika roliga som de vi har idag. Det förändrade kol, som titeln talar om, är små datorer som nästan alla får inopererade i förlängda mårgen. Där lagras allt som man tänker, känner och upplever, och därmed kan man laddas ner i en ny kropp om den gamla blir "trasig".

En bok som lägger sig någonstans mitt emellan utopi och dystopi är David Brins *Kiln People*. Här har man kommit på ett sätt att föra över en människas sinne till en speciell sorts lera, som kan hålla igång i 24 timmar, för att sedan ladda tillbaka kopians upplevelser och tankar till originalet. Dessa golems eller dittos, som de kallas, får naturligtvis utföra allt det som vi människor inte vill, ids eller vågar. Gissa vilka som blir den nya underklassen? Brin glider över en del politiska och filosofiska frågor lite väl lättvindigt, men de finns ändå där för läsaren att reflektera över. Blir allt bättre om vi låter någon annan sköta våra baksidor, som trista och farliga jobb, krig och annat elände? Vad blir det av oss då? Är det någon som orkar engagera sig politiskt? Eller resa sig ur tv-soffan över huvud taget? Vår nuvarande form av demokrati skulle nog fungera utmärkt. Den kräver att inte alltför många håller reda på vad som händer. Tänk om alla skulle komma och ställa krav och vilja veta vad som bestäms och varför? Hur som helst, så råkar huvudpersonen privatdetektiven Albert Morris ut för en del problem när hans golems börjar undersöka en härva med piratkopiering av en berömd skådespelerska. Härvan leder ända upp till företagsledningen i bolaget som tillverkar de golems som man sedan "bakar" hemma med sitt eget utseende och psyke.

Ken MacLeod är inte den som drar sig för att dra in politik i sina romaner. Redan hans debutroman *The Star Fraction* fylls av politik och samhällsomvandlingar. Den är starten på en serie av fem böcker som är löst sammanhållna under rubriken *The Fall Revolution*. Han är en av få författare som tar koncept som kommunism och socialism på allvar och vågar ta med dem som seriösa alternativ. I *The Star Fraction* har Storbritannien genomgått ett flertal politiska omvälvningar, inklu-

sive en socialistisk revolution. Landet faller sedan sönder i en mängd mikrostater som hålls samman av en slags federal regering, uppbackad av det USA-styrda FN. Norra London – Norlonto, North London Town – är en egen libertariansk stat styrd av det som startade som Rymdrörelsen. Rymdrörelsen startades av några sf-läsande studenter som tyckte att rymd och raketer var kul, och att man borde satsa mer på utveckling av rymdteknik. Norlonto är det närmaste MacLeod kommer till att beskriva någon form av utopiskt samhälle. Han gör det dessutom på ett sätt som påminner om de utopiska försök som vänstern har försökt med genom åren, som Kronstadt och Spanien i början av 30-talet. Små enklaver som blomstrar en kort tid innan omkringliggande krafter kommer och skjuter alla inblandade.

Ken MacLeods vän Iain M Banks har i ett flertal av sina romaner skrivit om The Culture, ett mer eller mindre mänskligt samhälle som omfattar en stor del av galaxen. Jordens plats i detta samhälle är mycket vagt beskrivet. The Culture är ett, som Banks kallar det, post-brist-samhälle. Alla har det de behöver av livets nödtröft, mat, husrum, utbildning etc. Styrelseskicket är en form av direktdemokrati/anarki, vilken upprätthålls av att alla håller sig till god ton. Vill man stjäla något, så är det bara att ta det man vill ha. Men det är ingen som gör det, för man kan ju få det gratis, och man skulle bli betraktad som en väldigt konstig individ som det inte går att umgås med. En som inte håller sig till god ton. Utan pengar, egendom och politisk makt att käbbla om, så finns det heller inte många skäl till att misshandla eller döda andra människor. Frågan blir då, och det är här Banks visar sin intelligens tycker jag: vad gör folk hela dagarna? Om man inte måste jobba för att få ihop till hyra och mat, vad gör man med de åtta till tio timmarna om dagen som frigörs? Vad skulle du göra? Hur länge skulle det dröja innan du tröttnade?

Nå det finns ju inget som hindrar att man gör saker fast man inte får betalt för dem. Ta t.ex. den här artikeln. Inte får jag betalt i pengar för den. Inte är det någon som får betalt för att skriva och ge ut fanzines. Vi gör ju sådant för att det är kul i sig. Skrivandet är sin egen belöning. Om någon sedan gillar det man gjort, så är det ännu roligare. Upphöj sedan detta till ett samhälls- eller galaktiskt plan, och vi får The Culture. Alla gör det de gillar, när de gillar det. Man forskar, bygger saker, umgås, skapar konst, spelar spel, allt det som folk gör redan idag, men som vi försöker klämma in på stunder som blir över efter jobb eller skola. Den här artikeln blir till en regnig dag på min semester t.ex. Många av de traditionella utopierna har ett element av förtryck med i sina recept. Allt är bra i vår lilla stat så länge ingen gör "fel". Vad Banks gör är att ta bort de flesta drivkrafterna till att göra "fel". Ett bra ställe att börja på om man vill läsa om Banks The Culture, är *Consider Phlebas*. Där får man en del grundläggande förklaringar till The Culture. Även *The Use of Weapons* och *Player of Games* kan läsas tidigt. Med denna uppvärmning

kan man sedan gå vidare med *Excession* och *Look to Windward*.

En annan utopisk samhällsbeskrivning som man ibland missar för att den är så självklar på något sätt är Star Trek. Samhällssystemet som det beskrivs i Star Trek kan väl närmast beskrivas som kommunistiskt. Det finns fortfarande en tydlig hierarki i samhället, men alla har det de behöver i form av mat, kläder, husrum. Ett post-brist-samhälle. Jag kan tänka mig att många, i synnerhet amerikaner, kan ha svårt att ta att en så kulturellt välintegrerad produkt skulle klassificeras som kommunistisk, något som de växt upp med som beteckning för något ont och otrevligt. Faktum kvarstår dock att de flesta medborgare i Federationen tycks leva ganska behagliga liv, vilket väl är utopiskt för oss.

En sprillans ny författare, vars två böcker (snart tre) hamnar här, är John C Wright. Trilogin handlar om det solsystemsomspännande samhället The Golden Oecumene. I första boken *The Golden Age* börjar det som en fullkomlig utopi, men allt eftersom dyker det upp fler och fler ormar i paradiset, och de som står på samhällets botten håller inte riktigt med om att de lever i ett utopiskt samhälle. Visst är det ett post-brist-samhälle, men det finns en tydlig hierarkisk uppdelning i vilka som har tillgång till vad. Det är också ett extremkapitalistiskt samhälle där allt köps och säljs, en sorts nattväktarstat korsad med feodalism, vilket gör det till en intressant blandning. Jag undrar om libertarianer betraktar det som något eftertraktansvärt eller ser det som en förvanskning av sin ideologi. De besuttna kan betrakta världen ur flera nivåer eller symbolrymder med hjälp av datorer och AI:s. De kan befinna sig på andra platser med hjälp av virtuellt styrda robotar, eller "bara" holografiskt. Allt detta betalar man i valutan processortid. När det går illa för hjälten, blir han tvungen att se saker som de verkligen är, och stoppa mat i munnen och svälja den för att få näring. Barbariskt! Här dyker också en faktor upp som vi sett finns i de gamla utopierna: rädsla för förändring. Hur hindrar man att denna gyllene tidsålder degenererar och att allt blir sämre? Om man är på toppen, så måste ju all förändring vara till det sämre. I *The Golden Age* presenteras hjälten som saknar en stor del av sitt minne. När han undrar över vad det är han inte minns, så får han veta att ingen annan heller minns det, och om han skulle få veta det, så kommer han att bli totalt utfrusen från samhället. Naturligtvis måste han få veta, och han blir då utfrusen. Totalt! Ingen vill sälja mat eller kläder till honom, för då blir de också utfrusna. Vad som händer under denna exil läser man i fortsättningen *Phoenix Exultant*. Återkomsten till samhällets övre skikt kommer vi att få läsa mer om i *The Golden Trancendence*, som utkommer i november.

En vanlig invändning mot utopier som litteratur, är att de med nödvändighet måste vara tråkiga. De flesta tidiga utopier var mycket riktigt sanslöst trista, med långsega beskrivningar av hur fint allt var. Bortsett från att mycket av det som

antogs vara lyckoriken framstår som fascistiska förtryckarsamhällen, så får man snabbt känslan av att det skulle vara ohyggligt tråkigt att bo där. Dessa två faktorer går även hand i hand. Beskriver man ett ställe där det är kul att leva, så blir det mycket lättare att göra intressant litteratur av det. Spännande blir det så fort man för in någon form av kontrast, som möten med andra kulturer, någon eller något som hotar den utopiska tillvaron, eller

helt enkelt en karaktärsstudie. Bara för att samhället är utopiskt, är det inte säkert att alla individer är glada och nöjda. Man använder helt enkelt samma litterära verktyg som i all annan skönlitteratur. Att statistiskt gå omkring och beskriva och visa upp hur något fungerar blir en trist katalog, oavsett om det är något välfungerande eller sönderfallande.

ANGÅENDE PIPRÖKNING

Johan Frick Det var en kväll på en bar i San Francisco och jag hade tagit min pipa och gått ut för att få mig ett bloss – i Kalifornien får man ju numera inte röka på några näringsställen, vilket visserligen gör mindre skada med det klimat de har där. Alltnog, plötsligt inser jag att jag inte har något elddon på mig och frågar alltså en närstående cigarrettrökare om han möjligen har någon eld.

Visst har han det. När jag tackar ger han mig en forskande blick och säger:

- May I ask you something?
- Sure.
- How old are you?
- Um, well... thirty-three, I guess. Why?

- Cause I believe that if you're under forty and smoking a pipe, you're either a total *poseur* or you have something unique to offer the world. And – skyndar han sig att tillägga – I believe that *you* have something unique to offer the world!

- You're too kind, svarar jag urbant.

Hade jag varit homosexuell är det inte uteslutet att denna raggreplik faktiskt fungerat, men nu var det inte det det skulle handla om. Nej, vad den här episoden skall illustrera är en attityd jag ganska ofta möter (om än sällan i samma syfte och sällan så välformulerad): Nog är det något fasligt *märkvärdigt* med att en person som ännu inte uppnått pensionsålder av fri vilja lägger sig till med en så konstig vana som piprökning? Vad skall det vara bra för?

Inte så att folk brukar vara fientliga. Tvärtom, de flesta brukar tycka att piprökning är trevligt, även sådana som ogillar cigarrettrök, många rent av att det luktar gott – men hur i all världen kan man alls *komma på en sådan idé*?

Det här upphör aldrig att förvåna mig. Ingen finner det märkligt att någon föredrar maltwhisky framför fickljudmet hembränt. Ingen kastar undrande blickar på den som köper färskva råvaror i saluhallen för att därav tillreda en god, hemlagad måltid i stället för att trycka i

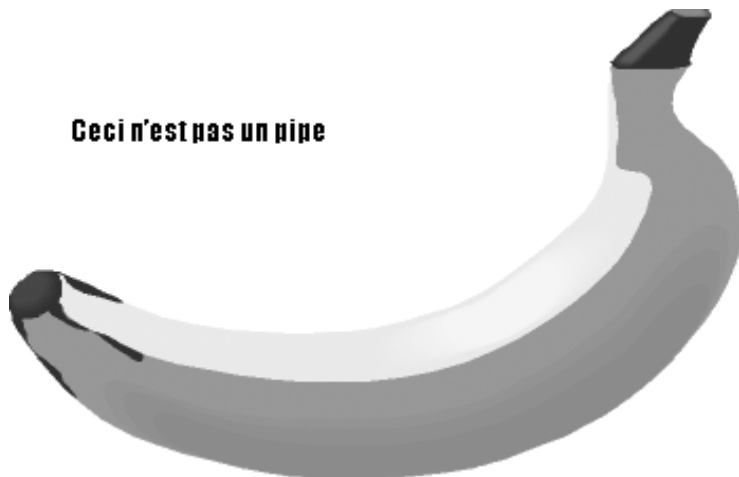
sig en varmkorv i snålblåsten på väg hem från jobbet. Ändå är skillnaden mellan pip- och cigarrettrökning fullt analog: det är skillnaden mellan att i lugn och ro njuta med alla sinnen och att fortast möjligt tillgodose ett behov. För mig är det ett mysterium att inte bara enstaka stackars vilseledda utan *i stort sett alla* rökare kan nöja sig med den jämförelsevis torftiga och smaklösa diet som cigarretten utgör, när det finns sådana härligheter att uppleva.

Och härligheterna är av flera slag. Det finns många olika aspekter på piprökning, alla lika stimulerande. Den första och mest uppenbara är naturligtvis *själva pipan*. Fast det är fel att skriva ordet i singularis: pipor kan man aldrig få för många av. Röker man någorlunda regelbundet krävs åtminstone två-tre att växla mellan, men få är de piprökare som kan motstå frestelsen att köpa på sig många fler än de egentligen behöver. Att gå in hos en väl sorterad specialist och välja sig en ny pipa är ett av de stora nöjena med denna hobby.

Hur väljer man då en pipa? Variationerna på den enkla formen är snart sagt ändlösa, och även om själva rökegenskaperna kan skilja sig en hel del pipor emellan kan man lugnt räkna med att få ett gott rökinstrument om man hostar upp en fyra-femhundra kronor. Därutöver handlar det mest om ren estetik: köper man en pipa som man tycker om att titta på och hålla i så kommer den förmodligen att smaka gott. Och en pipa kan ha många skönhetsvärden: de klassiska modellerna utgör sällsynt lyckliga exempel på funktionell formgivning, och därtill kommer briarrotens vackra ådring, ebonit-skäftets sidenmjuka lyster och den rent taktila förnimmelsen av att hålla i det lena piphuvudet medan det sakta värms upp.

Nästa val man ställs inför är vad man skall stoppa i pipan. Skillnaden mellan olika piptobaker är milsvid: kryddad eller okryddad, stark eller mild, ren eller smaksatt, mixture eller flake eller kanske cut plug – för novisen är utbudet fullständigt överskådligt, och det

Ceci n'est pas un pipe

finns egentligen ingen annan råd än att pröva så många olika sorter som möjligt tills man hittar sina favoriter. En nog så stimulerande uppgift, kan tilläggas: under min första tid som piprökare kunde jag sitta uppe sent om nätterna, ivrigt bläddrande i katalogen från Brobergs tobakshandel, och försöka bestämma mig för vilken tobak jag skulle prova härnäst.

Nu skall det genast sägas att uppgiften blir betydligt lättare för den som inte råkar vara bosatt i en större stad eller har möjlighet att importera tobak från utlandet, för i en normal svensk tobakshandel brukar alternativen begränsa sig till Greve Hamiltons Blandning och Borkum Riff (varav den förra i mitt tycke smakar gott men är på tok för finskuren, medan den senare är en gräslig söt goja som bör skys som pesten). Även i en välsorterad tobakshandel som Brobergs, med butiker i Göteborg och Stockholm, har utbudet dessvärre krympt drastiskt bara under de nio år jag själv rökt pipa, men det är duger gott för att ge en första orienterande överblick över piptobakens vidsträckta landskap.

Är man så lyckligt lottad att man har möjlighet att åka till Danmark och shoppa (i sig ett stort nöje) blir både utbudet och priserna med ens mycket trevligare. Danmark är ju i många avseenden en högtstående kulturnation, och det gäller inte minst piprökning: både vad gäller pipor och tobak är landet kanske det mest framstående i världen, med England som enda allvarliga konkurrent. Det är inte för intet som danskarna har namn om sig att kunna ta vara på livets glädjeämnen.

Är det då inte väldigt besvärligt att röka pipa? Tja, det är klart, det tar några stopp innan man riktigt har fått kläm på tekniken, men så farligt är det nu inte. Jämfört med att lära sig laga mat eller köra bil eller någon annan av de konster som flertalet gör sig besväret att tillägna sig är det rena barnleken, och det är garanterat mödan värt.

En annan sak som kan tyckas besvärlig är att behöva släpa omkring på alla tillbehör: pipa, tobak, pipverktyg, elddon och piprensare är basutrustningen. Och det skall villigt medges: för att röka pipa bör man helst kunna bre ut sina saker någonstans och allra helst kunna sitta ned. Stående i en fullproppad bar sent på natten utan bord och med en öl i ena handen är piprökning faktiskt

litet krångligt; i ett sådant läge väljer jag nog andra rökverk.

Och visst, det finns andra alternativ för den kräsne rökaren: på senare år har cigarren fått ett uppsving och tycks rent av ha blivit "inne". Och det är förstas bara att applådera – en god cigarr är ett första klassens njutningsmedel. I missunnssamma stunder kan jag dock inte komma ifrån den gnagande misstanken att en stor del av cigarrernas lockelse helt enkelt ligger i att de är så dyra. En cigarr är något man kostar på sig när man har råd. En pipa kan visserligen vara dyr i inköp, men den behöver inte alls vara det, och i lyckligaste fall räcker den livet ut. Piptobak är heller inte någon dyrbar historia: de flesta som börjar röka pipa slås snart av hur drygt en femtiogramsburk faktiskt är.

Nå, kanske är det inte ägnat att förvåna hur föga konsumenter numera bryr sig om sakskaäl. Ser man på dagens marknadsföring tycks den nästan uteslutande gå ut på att sälja en *livsstil*. Så vilken livsstil associerar man då till piprökning? Tja, en reklamkare skulle förmodligen komma att tänka på lantadel i tweed på ett engelskt gods, eller saltstänkta skeppare till havs, eller världsvana intellektuella på universitet och jazzklubbar - alltsammans omgivningar som de flesta borde finna ganska tilltalande.

Men så har vi den till synes tyngst vägende invändningen: är det inte hälsovådligt att röka?

Ja och nej. Det är sant att rökare statistiskt sett lever kortare tid än ickerökare – men i denna grupp är cigarrettrökarna i absolut majoritet. *Piprökare*, däremot, lever *längre* än ickerökare! Ja, det är faktiskt sant, även om det inte står på de lappar socialstyrelsen behagar vanpryda alla tobaksvaror med. Vad den ökade livslängden egentligen beror på förtäljer inte statistiken, men den stora folksjukdomen i vår tid är ju trots allt stress, och det torde vara obestridligt att piprökning är ett av de effektivaste medlen mot denna åkomma.

Och för den som till äventyrs inte låter sig övertygas av statistiken vill jag gärna citera en högre auktoritet, nämligen muminmaman (ur "Muminpappans memoarer"), som på Sniffs fråga om man inte får skallig svans och gula tassar av rökning helt enkelt svarar att det är trevligt att röka, och allt som är trevligt är bra för magen.

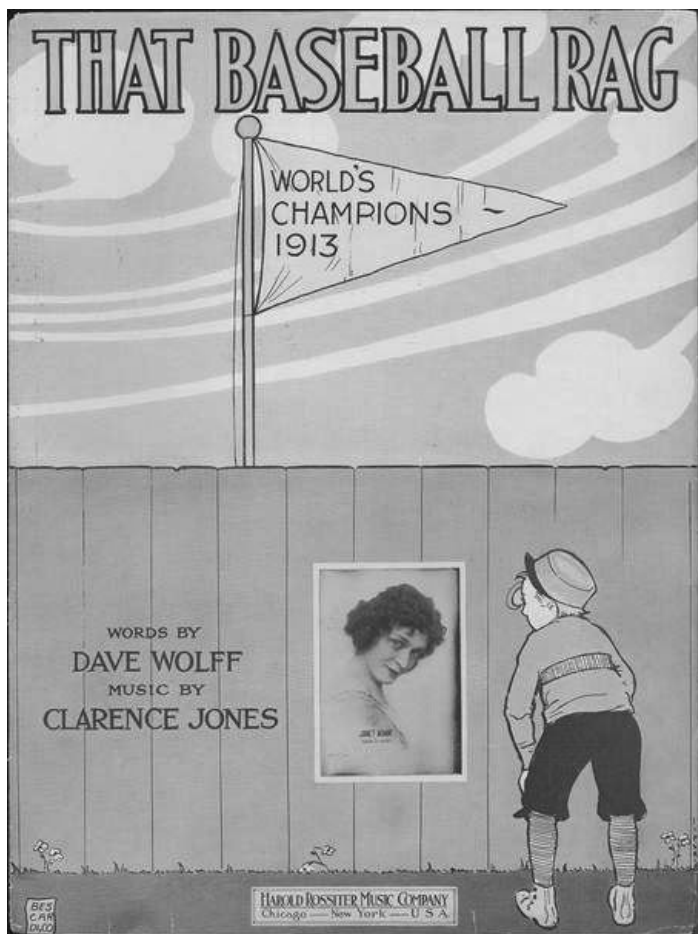
Ett minitema

Den riktigt observante har säkert upptäckt det här numrets tema, som är Livets goda. Det är förstas ett väldigt brett tema och därför svårupptäckt. En sökning på Google ger dock besked. Livets goda är i huvudsak alkohol i olika former, men det är även cigarrer, halstrad laxfilé med löjromssås, roliga och snygga reklamfilmer, kaffe, priser, frakt och leveranstider på böcker, höstkvällar med inspiration, konstnären Stefan Igelström, Pepes guide till total njutning, hotell Mossbylund, Milkos nya receptsamling, Faro (Algarvekustens huvudstad i Portugal), möbelcheckar på 500 kronor, vedanta, adressändringar, Kristianstad, ost, fonetiska whiskeysorter, antikvariat, revideringar av Rawls, svensk energipolitik, uppståndelsen på den yttersta dagen, länkar till choklad, Stefan Igelström igen, den här gången med grafiska blad, kulturskolor, bio, Bolognaskinka, Albert Schweitzer, pensionat Tallbacken, Lage Stones inredningsböcker, socialekonomiportalens pressrum, wijkmanska bleckets bildkollektion, Emmabodafestilvalen 1999, stadsbiblioteket i Linköping, att undvika att säga *carpe diem*, Nordeas råg och vägledning, månen över stan / lyser som en silverslant / naggad i kanten, Leningrad Cowboys (kräver RealPlayer), liberalismen, Osiris, Djungelboken, bo på lantgård, att dansa i nuet, sjötermer, futurum exaktum, Korvklubben och Diamantmysteriet av Martin Widmark. Ja, jag tror vi har täckt in allt livets goda i detta fanzine. /R

"For Love of the Game"

"Where have you gone, Joe DiMaggio?
Our nation turns its lonely eyes to you..."

Paul Simon, "Mrs Robinson" (albumet Bookends)

Låt mig bekänna: jag är totalt ointresserad av fotboll. Inte heller känner jag den minsta entusiasm inför ishockey. Eller handboll.

Självklart kan jag inte påstå att jag aldrig hört talas om Björn Borg eller Ingemar Stenmark. Det lär ingen som levde de senaste decennierna i Sverige kunna göra. Men jag kan ärligt och uppriktigt säga att de är så gott som de enda idrottsstjärnor jag utan kolossala ansträngningar klarar av att namnge. Och jag har aldrig följt deras matcher eller tävlingar.

Det är långt ifrån omöjligt att detta mitt totala ointresse för alla slags idrott är ett arv från min far. Pappa var nämligen i sin ungdom idrottsman, blev sedermera tränare (min halvsystem Birthe var svensk juniormästarinna i konstakning och svensk mästare i skidskytte, i båda fallen innan hon hunnit bli tonåring) och ägnade därefter resten av sitt liv åt att vara domare (bland annat som den förste olympiskt ackrediterade svenske konstakningsdomaren) och organisatör. Han var ordförande eller satt i styrelsen för dussintals föreningar, förbund, klubbar och riksorganisationer. Han lär till och med ha varit med om att starta det svenska curlingförbundet. Den idrott som pappa inte var be-

redd att följa, intressera sig för och organisera existerade knappast.

Och alltså har jag totalt och fullständigt struntat i alltihop och i stället läst science fiction, en verksamhet som han betraktade med överseende tolerans men livet ut, misstänker jag, väntade sig skulle gå över vilken dag som helst.

Fast ska jag vara riktigt ärlig är det jag skrivit hittills inte alldeles sant. Det finns en handfull idrottsmän jag känner till namnet. Det finns en sport som jag åtminstone är vagt bekant med och i huvudsak kan reglerna för.

Idrottsmännen heter sådant som Yogi Berra, han med den enastående förmågan att mynta absurda ordstäv – "Det är bra att Little League finns. Den håller ungarna hemifrån och deras föräldrar borta från gatorna." Eller som Lou Gehrig, Walter Johnson, Ted Williams, Babe Ruth, Willie Mays, Jimmie Foxx, James "Cool Papa" Bell och "Shoelless" Joe Jackson. De spelar eller har spelat på Wrigley Field, Yankee Stadium, Fenway Park och Ebbets Field. Så ja, jag har en beaktelse att komma med: en idrott har hittills inte lyckats tråka ut mig. Baseball.

Fast inte baseball i verkligheten. Någon match har jag aldrig släpat mig till. Vad som fångat mig är baseball som myt och nostalgi, som hjältesagor och film och litteratur. För det besynnerliga med baseball, och det som utifrån åtminstone min erfarenhet skiljer just den sporten från alla andra, är att den tycks ha en sällsam förmåga att inspirera författare, filmmakare, skådespelare och regissörer.

Den fråga som förstas infinner sig är varför det blivit så. Varför just baseball visat sig ha den här kraften att inspirera och att förvandlas till mytologi och konst. Många av dem som skrivit om baseball har också mycket riktigt känt sig manade att försöka svara, och svaren är visserligen inte samstämmiga men har ändå en hel del gemensamt.

En faktor, självklart den mest begränsande men samtidigt kanske betydelsefull, är naturligtvis att de som inspirerats av baseball i nästan samtliga fall – nästan, eftersom det också bland de bästa verken finns enstaka med upphovsmän från andra länder – varit amerikaner.

I Förenta staterna har baseball spelats sedan förra hälften av artonhundratalet; ursprunget var cricket och brännboll och reglerna utvecklades gradvis under 1800-talets början tills de kodifierades 1845 av banktjänstemannen Alexander Joy Cartwright i New York. Hans version och regeluppsättning användes första gången i en match på det som kallades Elysian Fields i Hoboken, New Jersey. Redan före inbördeskriget var spelet känt över hela landet, och det fånglade människor inom alla samhällsgrupper. Baseball spelades både av söderns plantageägare och av deras färgade slavar, av nordstaternas jordbrukare, industriarbetare och entreprenörer. Framme vid 1900-

talets början var baseboll den helt dominerande amerikanska nationalsporten.

Det var också kring sekelskiftet som basebolllitteraturen började ta form. Först som rena reportage i tidningar och tidskrifter, kort därefter som novell- och bokserier för pojkar, där Lester Chadwicks romaner om "Baseball Joe" blev de populäraste, och på 1910-talet som skönlitteratur för vuxna där humoristiska noveller av Charles E. Van Loan och Zane Grey vann stort genomslag. På 1910-talet började också de båda första fortfarande läsvärda basebollförfattarna publicera sig: journalisten och novellisten Damon Runyon, som skrev personligt hållna, spirituella och roliga basebollreportage i framför allt dagstidningen *New York American*, och författaren Ring Lardner, som efter många år som sportjournalist övergick till att skriva skönlitteratur och som med brevromanen *You Know Me Al* (1916, först följetongpublicerad i *Saturday Evening Post* 1914–1915) skapade basebolllitteraturens första stora klassiker. De här namnen är betydelsefulla. Liksom baseboll var den amerikanska nationalsporten var många av dem som tidigt skrev om baseboll vad man skulle kunna kalla amerikanska nationalförfattare. Zane Grey var den genom tiderna populäraste amerikanske westernförfattaren. Damon Runyon var jazzers store humorist och mytmakare, mannen som genom sina berättelser skapade föreställningen om tio- och tjugotalens Broadway och som mer eller mindre myntade mycket av tidens slang. Ring Lardner räknades bland Amerikas stora humorister och novellister, lovordades av Virginia Woolf och H. L. Mencken och var god vän med Scott Fitzgerald och Dashiell Hammett. Inte heller var de ensamma om att uttala sin fascination inför baseboll; Walt Whitman, Mark Twain och Carl Sandburg skrev lyriskt om sina basebollminnen och den legendariske brottmålsjuristen Clarence Darrow hävdade att livet för honom "aldrig innehållit någonting riktigt lika hänförande som baseboll". Följaktligen har ingen amerikan någonsin behövt skämmas över att ta baseboll på allvar eller över att utnyttja det i litterära eller dramatiska sammanhang; de kan luta sig mot en hundraårig tradition som redan från begynnelsen uppvisar flera av landets främsta författare, och redan mycket tidigt började många använda baseboll som en symbol både för vad man såg som specifikt amerikanskt och för vad man uppfattade som det bästa hos människan.

Så alldeles svårt att förstå hur baseboll på det viset går att utnyttja som symbol är det inte heller. Baseboll har särdrag som många sagt sig uppfatta som unika. Spelplanen, "the diamond", är V-formad och öppen utåt: där andra idrotter utövas på en avgränsad och kringskuren yta finns ingen

bortre gräns för spelet i baseboll. Baseboll är en lagsport som spelas av niomannalag, men trots det är spelet nästan fullständigt individuellt och i de avgörande ögonblicken är det en duell mellan det ena lagets slagman och motståndarlagets kastare. Sätillvida är det en sport som i långt högre grad än andra samtidigt handlar om samarbete och laganda och om helt och hållet individuella prestationer.

Baseboll är dessutom – här måste jag förlita mig till vad andra hävdar, eftersom min kunskap om andra sporter som sagt är begränsad – tydligen nästan unikt balanserat spel, där offensiva och defensiva manövrer äger lika stor betydelse och där varje spelare har möjlighet att maximalt utnyttja sin talang och position på planen. Och som många också betonat är baseboll – återigen i kontrast med andra idrotter – ett spel som lika mycket belönar intelligens som fysiska prestationer, erfarenhet som styrka, vilket har gjort att det finns gott om exempel på spelare som varit aktiva och framgångsrika i decennier. Sätillvida kan baseboll också utnyttjas som symbol eller miljö för den som vill skildra personlig utveckling och mognad, motsättningar mellan synsätt och inriktning eller samhällsförändringar speglade i ett gripbart mikrokosmos.

Jag är varken så beläst eller betittad i basebollinspirerad litteratur och film att jag klarar av någon totalpresentation, bland annat därför att fältet är långt större än man förmodligen tror. Mer initierade kännare än jag har uppskattat antalet vuxenromaner som kan sägas ingå i "genren" – alltså sådana där baseboll spelar en betydande eller avgörande roll för berättelsen, inte bara förekommer – till gott och väl över tusen; antalet noveller är förstas betydligt större, och mängden basebollberättelser för barn och ungdom är ofantligt. Den betydligt mätfullare bibliografin över science fiction- eller fantasyberättelser som handlar om baseboll omfattar redan den ett sjuttioal noveller och nära tjugo romaner. På filmsidan finns ett hundratal långfilmer och oräknade korta och långa TV-filmer. Om TV-produktionerna har jag ingenting att säga, men av långfilmerna har jag sett ett hyggligt antal, och ska det här gradvis övergå i de rekommendationer av se- och läsvärda basebollverk som de värderade redaktörerna ville ha kan det vara rimligt att börja där.

På vita duken

Den äldsta basebollfilm jag känner till som förtjänar en rekommendation är Sam Woods "Pride of the Yankees" från 1942, med Gary Cooper, Teresa Wright, Walter Brennan och inte så få andra utmärkta skådespelare samt dessutom basebollegenden Babe Ruth i rollen som sig själv. Cooper spelar Yankees legendariske basman och lagkapten Lou Gehrig, som mitt i en enastående karriär – med 2130 spelade matcher i rad håller han fortfarande

*Oh Mister Fan, Oh Mister Fan,
Let's be on our way, To the game today.
Oh Mister man, Oh Mister man,
Couldn't miss my grandma's funeral.
I've got the price, I've got the price,
Of a bleacher seat, I will stand the treat,
To the big league ball game.
Let's go out and holler with the fans.*

rekordet – drabbades av den obotliga och dödande nervsjukdomen ALS (amyotrofisk lateral skleros), som efter honom också kallas Lou Gehrig-syndromet.

Filmen kom bara ett drygt år efter Gehrigs död och har manus av Herman L. Mankiewicz, som tar väl vara på vardagsdramatiken bakom Gehrigs karriär; där kanske alltför många basebollfilmer domineras av dramet på spelplanen placerar manus och regi tonvikten i den här filmen vid helt andra aspekter på huvudpersonens liv, något som i och för sig inte lär ha varit särskilt enkelt i just det här fallet eftersom Lou Gehrig var känd för sin färdighet, sin pålitlighet och sin ovilja att hamna i strålkastarljuset. Men Gary Cooper gör en strålande insats som Gehrig, som i hans tolkning är en man präglad av lugn, uppriktighet och en rejäl dos naivitet; naturligtvis är det här en film som samtidigt bekräftar och bidrar till att skapa både en legend och en känsla av samförstånd kring gemensamma värden och minnen. Det förtjänar inte desto mindre att understryka att filmen trots enstaka dramatiseringar faktiskt är förbluffande trogen den verkliga Gehrig; hans avskedstal på Yankee Stadium, som också utgör filmens slutsekvens, återges komplett och utan förändringar. Men se upp för den kolorerade versionen av filmen.

Runt 1950 kom en rad basebollfilmer, de flesta lyckligt glömda men enstaka mycket sevärda. Den första av dem är också den regisserad av Sam Woods: "The Stratton Story", 1949, med James Stewart, June Allyson, Agnes Moorehead och Frank Morgan. Återigen är det en pseudodokumentär film; Stewart spelar Monty Stratton, kastare i Chicago White Sox, som förlorade ena benet i en jaktolycka men mot alla odds lyckades fortsätta som stjärnspelare; porträttet av Stratton är typiskt för den sorts roller James Stewart spelade kanske bättre än någon annan – enkla, jordnära män som förtjust häpnar finner lycka och framgång men som klarar motgångar bara med hjälp av en ändlöst god livsledsagarinna, i det här fallet spelad av June Allyson. Här är både Stewart, Allyson och flera av de andra skådespelarna utmärkta, regin effektiv och den rätt enkla berättelsen blir rörande. Också den här filmen har drabbats av att förekomma i en datorfärglagd version.

Samma år kom Busby Berkeley's "Take Me Out to the Ball Game", såvitt jag vet den enda existerande filmmusicalen om baseboll. Historien är långsökt och handlar om de båda sekelskiftes-spelarna Dennis Ryan och Eddie O'Brian (Frank Sinatra och Gene Kelly), som mellan spelsångerna uppträder som vaudevilleartister. I filmen dör

ägaren till deras lag och den nya ägaren blir K. C. Higgins, som avser att mer aktivt delta i lagets ledning; Higgins visar sig vara kvinna (Esther Williams), och självfallet tävlar Sinatra och Kelly om hennes gunst. Filmen är välspelad och en trivsamt komedi, även om den romans i historien som förmar engagera inte inkluderar Esther Williams utan är den mellan basebollgruppen Shirley Delwin (spelad av Betty Garrett) och Sinatras rollfigur.

"It Happens Every Spring" kom också 1949. Den är regisserad av Lloyd Bacon, har Ray Milland och Jean Peters i huvudrollerna, och är inte bara den enda klassiska screwballkomedin i basebollmiljö utan också den enda basebollfilm som – om än hårdraget – faktiskt kan påstås vara en sf-film. Milland spelar den tankspridde kemiprofessorn Vernon Simpson, som av en slump upptäcker en substans som stöter bort trä. Eftersom han desperat vill tjäna ihop tillräckligt mycket pengar för att kunna gifta sig tar han tjänstledigt från under-

*Oh, oh, that Glidin' Base Ball Rag,
(Spoken:) (See the pitcher throwing. Strike 'em out you've got 'em going.)
Oh, oh, that Slidin' Base Ball Rag,
(Spoken:) (Don't you be a quitter, Show 'em you're a heavy hitter.)
Some classy curves the pitcher's twirling,
Go on Kid send one out a-whirling.
Hey! Soak it out, soak it out, Make a home run Ball; strike;
(Crack) Safe hit.
First base make second you're a bird.
(Spoken:) (Keep a going sonny, Make me win a lot of money.)
Don't stop until you're touching third.
(Spoken:) (You're a holy terror, Center fielder made an error.)
Slide, slide, you've made a good beginning,
For you know that your team always makes a winning
When you play ball, and sing that Base Ball Rag.*

visningen och inleder en bländande karriär som basebollkastare med bollar som i hemlighet doppats i substansen och följaktligen stöter bort slagmännens slagträn. Förvisso är det en lättviktig film,

knappast jämförbar med de verkligt betydande screwballkomedierna, men den har charm och åtskilliga komiska situationer. En smula miss-tänksamt kan man dessutom konstatera att handlingen både i stort och i flera enskildheter är snarlikt den i Disneybolagets och Robert Stevensons "The Absent Minded Professor", 1961, där Fred MacMurray spelar den tankspridde kemiprofessor som upptäcker "flubber", en gummimassa som stöts bort av gravitation.

1950 kom "The Jackie Robinson Story", regisserad av Alfred E. Green och med Robinson själv i huvudrollen. För sin tid är filmen imponerande frispråkig i sin samhällskritik och framförallt i sitt försök att tackla rasmotsättningar.

Basebollens historia präglades under lång tid av rasmotsättningar. Före 1880-talet fanns ingen officiell segregation. Inga svarta spelare hade förekommit i mästerskapsdivisionen National League, men på lägre spelnivåer fanns framstående svarta spelare i integrerade lag. En sådan spelare var stopparen Moses Walker i The Toledos, ett andrangs lag som spelade i Northwest League. Den 10

augusti 1883 stod The Toledos värd för en uppvisningsmatch mot National League-laget Chicago White Stockings*, som tre gånger vunnit mästerskapet. Chicagolagets stjärnspelare var slagmannen och lagkaptenen Adrian "Cap" Anson, som betraktas som det sena 1800-talets främste basebollspelare men som beklagligtvis också var en extrem rasist. I uppvisningsmatchen i augusti 1883 tvingades Anson spela mot Moses Walker; han svor på att aldrig göra om det. När The Toledos nästa år flyttades upp till den konkurrerande professionella mästerskapsdivisionen American Association blev Moses Walker den förste svarte spelaren på major league-nivå. Men parallellt drev bland andra Anson en kampanj med syfte att utesluta svarta spelare från major league-baseboll, och lyckades genom hot om spelbojkotter tvinga bort spelare efter spelare. 1889 var Moses Walker den ende svarte spelare som fortfarande fanns kvar inom professionell baseboll, och kort därefter gav också han upp. Jackie Robinson (1919–1972), spelade ursprungligen i den helsvarta parallella basebolliga som sedan början av 1900-talet fanns i USA, men värvades 1947 av Brooklyn Dodgers och blev därmed den förste nye svarte major league-spelaren på ett halvt sekel. Integrationen var varken lätt eller okontroversiell, och även om filmen i dag kan framstå som naiv var den för sin tid ett rakryggt och betydelsefullt inlägg i den medborgarrättskamp som inleddes efter andra världskriget.

Utän att förtjäna att kallas klassiker är också – om än på ett mycket annorlunda sätt – Clarence Browns "Angels in the Outfield" från 1951 med Paul Douglas, Janet Leigh och Keenan Wynn i huvudrollerna fortfarande sevärd. Det är en opretentiös, trivsamt film som en smula absurt skildrar det otursdrabbade fiktiva laget Pittsburgh Pirates, som med hjälp av änglaingripanden oväntat vinner match efter match. Men man bör man se upp för William Dears sockersöta remake från 1994, som inte ens räddas av huvudrollsinnehavaren Danny Glover.

1957 kom åtminstone såvitt jag känner till den sista sevärd basebollfilmen på nästan tjugo år, den tidigare TV-regissören Robert Mulligans långfilmsdebut "Fear Strikes Out". Återigen är filmen verklighetsbaserad; Anthony Perkins spelar stjärnspelaren Jimmy Piersall, som mitt i sin karriär fick ett mentalt sammanbrott och därefter tillbringade år på sjukhus innan han återvände till basebollen. Filmens tes är att Piersalls sammanbrott förorsakades av hans extremt krävande, dominerande och intolerante far, imponerande väl spelad av Karl Malden. Det är knappast någon subtil psykologisk studie, men Perkins demonstrerar redan här mycket av den auktoritet man två år senare finner i hans porträtt av Norman Bates i Hitchcocks "Psy-

cho", och liksom i sin senare och förvisso betydligt bättre "To Kill a Mockingbird" visar också Mulligan upp sitt mästerskap i stämningsskapande bildvinklar och foto; som psykologisk studie är filmen ensidig men inte oäven.

Efter sextiotalets omvälvningar och sönderslitande generationsmotsättningar var det förmodligen ofrånkomligt att basebollfilmen fick en renässans på 1970-talet. Här tror jag knappast att man tar fel om man delvis tolkar det nyvaknande både filmiska och litterära intresset för spelet som ett försök att återvinna den oskuld och det samförstånd många amerikaner upplevde som förlorade under Nixon- och Vietnamåren.

Bland de första i floden av nya filmer fanns en av de bästa, och dessutom en som väl stämmer in på tanken om baseboll som metafor för en svunnen skuldlöshet: John Hancocks "Bang the Drum Slowly", med Michael Moriarty, Robert De Niro och Vincent Gardenia, som Oscarsnominerades för sin biroll som det fiktiva basebollaget New York Mammoth's manager. Det är en välspelad, känslig filmatisering av Mark Harris roman från 1956, om vänskapen mellan två mycket olika spelare – lagets stjärna, kastaren Henry Wiggen, och den unge, naive och sårbara stopparen Bruce Pearson, som spelas av De Niro, under en lång, dramatisk och tragisk säsong. Pearson lider av en obotlig, dödande sjukdom, och filmens grundtema är vänskapens betydelse; den blir en lovsång till tolerans, sammanhållning, kamratskap och sympati, och att den dessutom i tiden är förlagd till femtiotalet understryker önskan att återvända till en enklare, mer självklar period då de värden som betonas ännu inte ifrågasatts eller rämnat. (Samma roman TV-filmades för övrigt i dramaserien "The U. S. Steel Hour" redan 1956, då med Paul Newman i huvudrollen.)

I samband med filmen om Jackie Robinson berörde vi rasåtskillnaden inom baseboll. Från början av 1900-talet och fram till fyrtiotalets slut fanns "officiellt" inga svarta spelare – men i praktiken blomstrade svart baseboll, till en början lokalt men relativt snart också i form av parallella ligaorganisationer för svarta lag. Under perioderna mellan spelsäsongerna möttes dessutom otaliga gånger svarta och vita lag i uppvisningsmatcher eller välgörenhetsmatcher. Men också de mest framstående svarta spelarna hade samtidigt problem som inte drabbade de vita. Deras prestationer blev sällan omskrivna i pressen och deras namn nämndes ofta över huvud taget inte; i den mån deras prestationer över huvud taget uppmärksammades i media kallades de för svarta "versioner" av vita spelare – ett exempel är Josh Gibson, evigt kallad "Den svarte Babe Ruth". Och de svarta professionella spelarna tjänade aldrig mer än en bråkdel av de vitas gager. Bland annat för att försöka ta sig ur den ekonomiska fällan gjorde på 1930-talet några av de ledande svarta spelarna ett försök att bryta sig ur den etablerade svarta ligan och i stället på egen hand turnera i landet. Det försöket skildrades 1973 av William Brashler i den halvdokumentära

* Det kan vara naturligt att förmoda att Chicago White Stockings så småningom blev det kända 1900-talslaget Chicago White Sox, men så enkelt är det inte. White Stockings kom i stället från 1907 att kallas Chicago Cubs, och under det senare namnet existerar laget än i dag.

och utmärkta romanen *The Bingo Long Traveling All-Stars & Motor Kings*, och 1976 regisserade John Badham en filmversion med samma titel. Billy Dee Williams spelar Bingo Long (i verkligheten Satchel Paige), James Earl Jones spelar hans vän och kollega Leon Carter (i verkligheten Josh Gibson). Filmen skildrar deras försök att sommaren 1939 bryta upp den svarta basebollens ägarstruktur och ge sig ut på en udda turné med ett lag av talangfulla svarta basebollveteraner. Det är en livfull och humoristisk film med en vemodigt underton och utmärkta skådespelarinsatser. Hittills har ingenting bättre gjorts om den "svarta" basebollen.

Med Barry Levinsons "The Natural" fick basebollfilmen 1984 ett starkt inslag av surrealistiskt dramatiserad hjältemyt. Filmen baserades på Bernard Malamuds roman med samma titel, men är mycket fri i sin skildring av en ung, enastående spelares slitning mellan den idealistiska, renhjärtade godheten och den snöda, vinningslystna och liderliga ohederligheten.

Robert Redford spelar den unge naturbegåvningen Roy Hobbs, som upptäcks av en talangscout för det professionella laget Cubs och som förefaller förutbestämd att bli alla tiders främste kastare. Men i stället blir han meningslöst nedskjuten av den mörka skönheten Harriet Bird (Barbara Hershey); scenen symboliserar det öde som drabbar honom när han låter lustarna ta överhanden över hans hängivenhet till den nobla basebollen. 16 år senare återkommer han inte desto mindre till spelplanen, nu som slagman, och den här gången består han provet. Nu prövas han dubbelt, dels av den vinningslystne lagägaren som försöker muta honom att förlora, dels av den förförliska men ondskefulla Memo (Kim Basinger), som när han tillfälligt faller för henne suger all kraft ur honom så att hans rad av segermatcher bryts. Men mot dem står framför allt ljusängeln Iris (Glenn Close); när Hobbs minns sin kärlek till Iris blir han oslagbar på planen, och i filmens triumferande klimax, då allt förefaller hopplöst och laget ser ut att förlora turneringen, är det anblicken av den vitklädda Iris på läktaren, omvärd av strålgans, som får Hobbs att bryta förlustserien, slå basebollen rätt in i Wrigley Fields stadiumklocka och med en jublande home run ta hem segern

Någon subtil film är det inte, tvärtom en av de mest övertydliga som producerats sedan stumfilmstiden när man i västernfilmerna alltid visste att vita hattar bars av hjältar och svarta av skurkar. I "The Natural" är samma övertydliga symbolik genomförd; Memo är klädd i svart, Iris i vitt; den ljusskygge lagägaren är bokstavligen överkänslig för ljus och sitter i rum med fördragna draperier och utan belysning.

Parallellt bör man emellertid inte glömma att filmen i mycket faktiskt *handlar* om mytologiseringen av baseboll och om just uppfattningen om baseboll som en ljusets och oskuldens sport. Man bör inte missa det faktum att filmhandlingen faktiskt uttalat visualiserar åldrade entusiasters berättelser om den enastående Hobbs och hans ena-

stående karriär; är det filmen som står för överdrifterna och förenklingarna, eller är det berättarna, som förvanskat och förskönat sina minnen?

Med andra ord är "The Natural" en film med fler bottnar än man till en början kan tro. Motljusfotot, ultrarapidsценerna, Randy Newmans dämpade och förnämliga musik och Levinsons hämningslösa sentimentalitet gör den på samma gång förförlisk, medryckande och manipulativ; den är intressant inte minst därför att greppen i den återkommer i många senare filmer om idrottsmän.

1988 kom en av de bästa historiska basebollfilmerna, John Sayles "Eight Men Out", med John Cusack, David Strathairn, D. B. Sweeney och Clifton James. Filmen är ett försök att sakligt och historiskt rimligt återge den ryktbara "Black Sox"-skandalen 1919, när ett antal av spelarna i Chicagolaget White Sox tog emot mutor för att förlora slutspelet. (Åtminstone två läsvärda romaner om skandalen finns också: Harry Steins historiskt minutiösa *Hoopla*, 1983, och Brendan Boyds *Blue Ruin*, som kom tio år senare och är den bättre romanen.) Hur många av spelarna som i själva verket ansträngde sig för att förlora är oklart; åtminstone två av de åtta som så småningom en smula bisarrt visserligen friades i domstol men inte desto mindre blev avstängda från ligabaseboll på livtid - "Shoelless" Joe Jackson och Buck Weaver - spelade i själva verket bättre än nästan någonsin tidigare. Regissören och manusförfattaren Sayles spelar själv journalisten Ring Lardner, och hans film är inte bara historiskt intressant genom att omsorgsfullt återskapa den tid som skildras, utan erbjuder dessutom en rad imponerande personporträtt. De åtta sammansvurna spelarna visas i ständig konflikt, med varandra liksom med de storspelare som försökte utnyttja dem och med lagägaren Charles Comiskey som genom sin snålhet och sin likgiltighet för lagmedlemmarnas behov mycket väl kan ha berett vägen för mutskandalen.

"Eight Men Out" är trots sina förtjänster en smal film, gjord med liten budget och förmodligen för esoterisk i ämnesvalet för att kunna nå en verkligt bred publik. Men samma år kom också en av de verkligt publikdragande basebollfilmerna, Ron Sheltons "Bull Durham", där Kevin Costner för första gången framställde en basebollspelare på film; han har gjort om det i Phil Alden Robinsons "Field of Dreams", 1989, och i Sam Ramis "For Love of the Game", 1999. Möjligen för att han privat lär vara inte bara en stor basebollentusiast utan också en duktig spelare är de här (och framför allt de både första) rollerna bland de mycket få där jag funnit Costner uthärdlig.

"Bull Durham" är också bästa av de tre filmerna, ett intelligent och originellt relationsdrama - någon "romantisk komedi", som distributören vill hävda, är det näppeligen - där de andra huvudrollsinnehavarna är Susan Sarandon och Tim Robbins. Filmen handlar om laget Durham Bulls i North Carolina. Costner spelar veteranen Crash Davis, en stoppare som får uppdraget att hjälpa den nye, alltför självsäkre kastaren "Nuke" La-

Loosh, spelad av Robbins, att mogna. Susan Sarandon är lagets "groupie", som varje säsong väljer en ung spelare att ha ett förhållande med och som inte bara vet precis vad hon gör och varför, utan dessutom ärligt redovisar det för sina utvalda.

Filmen lever till minst hälften på skådespelarprestationerna, där framför allt Sarandons rolltolkning är subtil och strålände; hennes Annie Savoy blir varken patetisk, ytlig eller osympatisk. Men i nästan lika hög utsträckning lever filmen på den kärlek till baseboll som är både nyckeln till huvudpersonernas agerande och som genomsyrar dialogen och scenerna. Och den kärleken förklaras förmodligen av att Ron Shelton, som inte bara regisserat utan också skrivit filmen, under flera år var professionell basebollspelare även om han aldrig nådde upp till de högre divisionerna.

I skarp kontrast mot den vanvördiga men genuint kända "Bull Durham" är "Field of Dreams" den kanske enda film hittills som lyckats överträffa "The Natural" i försöket att göra baseboll till frälsningsmyt. Filmen bjuder på utmärkta birollsaktörer (Amy Madigan, Ray Liotta, James Earl Jones, Burt Lancaster) och imponerande, lågmäld musik av James Horner, men hur man ställer sig till den lär avgöras helt och hållet av huruvida man är beredd att låta sig förföras.

Här spelar Costner jordbrukaren Ray Kinsella i Iowa som av en okroppslig röst får budskapet "Om du bygger det kommer han"; han plöjer ner ett av sina fält, bygger en basebollplan och belönas med att först "Shoeless" Joe Jackson, sedan de övriga spelare som blev avstängda efter "Black Sox"-skandalen 1919 och därefter allt fler spelare som genom åren för tidigt tvingats bort från basebollen dyker upp som förkroppsligade andar för att spela på

hans fält. Det är en film om trosfasthet, förlossning och försoning; kan man tolerera att se baseboll använd som symbol och metafor inte bara för oskuld, försoning och drömmar utan betydligt mer pretentiöst också för magin i tillvaron och livets mening har den förtrollande ögonblick; kan man det inte lär man hoppa och stampa i ursinne på videokassetten. För ytterst är "Field of Dreams" förstas en fantasyfilm om värdet i att hålla fast vid barndomens skuldlöshet och värderingar, som är de egenskaper filmen antyder är de viktigaste vi äger. Antyder, förresten. "Det enda som förblivit sig likt genom alla år har varit baseboll. Baseboll påminner oss om allt som en gång var gott", säger James Earl Jones rollgestalt, en på 1960-talet ledande författare och generationstalesman som blivit en bitter, desillusionerad man och slutat skriva, men som återfår livsglädjen vid mötet med Kinsellas basebollplan i majsfältet. Men – för det finns ett men – "Field of Dreams" har en självklar, naiv charm som faktiskt är avväpnande. Det är en film av samma slag som Frank Capras "It's a Wonderful

*Oh, what's the use, Oh, what's the use,
Of a worried frown, When a game's in town.
A good excuse, A good excuse,
Is to be a baseball maniac.
Just tell the boss, Just tell the boss,
You must see the "Doc", Sharp at three o'clock.
Beat it to the ball park.
Get in line and holler with the fans.*

Life" eller Henry Kosters "Harvey" (och någonstans är det svårt att inte önska att den gjorts fyrtio år tidigare, så att James Stewart kunnat spela huvudrollen i den): en fullständigt osofistikerad film om människor så osofistikerade att de fortfarande kan tro både på kravlös godhet och på sådana ting som änglar, osynliga talande kaniner och baseboll som meningen med livet.

Markant svagare är däremot Costners senaste basebollfilm, "For Love of the Game", baserad på Michael Shaaras postuma roman om en idealistisk kastares sista säsong, när han tvingas ta ställning både till sin karriär, sitt liv och sitt förhållande.

Utmärkt är i stället Penny Marshalls "A League of Their Own" från 1992, med Dottie Hinson, Genie Davis, Kit Keller, Lori Petty, Madonna, Jimmy Dugan och Tom Hanks. När basebollspelarna efter Förenta staternas inträde i andra världskriget 1942 drog i fält fruktade både entusiasterna och många av lagägarna att basebollen skulle dö ut. Bland dem som försökte ta ett nytt initiativ för att bevara basebollen under krigsåren fanns bröderna Wrigley, världens ledande tuggummimoguler och samtidigt stora basebollentusiaster. Deras tanke var att om nu männen dragit i krig och kvinnorna tagit deras platser inom industrin, borde kvinnorna också kunna ersätta dem på spelplanen; 1943 grundades All-American Girls' Professional Baseball League med fyra lag som senare utökades till flera, men redan 1946 började de återvändande manliga basebollspelarna kräva att den kvinnliga ligan skulle avvecklas; spelarnas, tränarnas och

några av lagägarnas gemensamma ansträngningar lyckades mot alla odds rädda den ända till 1954, men det är ett bedrövligt faktum att ligans matcher de sista åtskilliga åren så gott som aldrig ens nämndes i media, liksom det också är ett faktum att ligans existens inte förrän 1988 fick

ett officiellt erkännande i och med att den och dess främsta spelare gavs utrymme i Baseball Hall of Fame i Cooperstown, New York.

"A League of Their Own" skildrar ligans första tid. Den följer några av de spelare som togs ut till ett av de första lagen – Rockford Peaches, eftersom en avgrund existerade mellan vad lagens ägare tänkt sig och vad de flesta av de kvinnliga spelarna hoppades på. Filmen tar många humoristiska poänger på den motsättningen; de som efter kvalificeringarna blir utsedda till de första ligan hoppas på att få lägga sig i hårdträning – men skickas i stället till en charmskola för att få tips om etikett, frisyrr, klädval och sminkning. Det förtjänar att understrykas att filmen inte är vare sig politiskt korrekt eller didaktisk; visst finns det en satirisk udd i den, men den blir aldrig övertydlig. Först och främst är "A League of Their Own" en välspelad, mångbottnad och mycket sympatisk film om en grupp kvinnor som genom sin talang, sin hängivenhet och sitt kamratskap lyckas övervinna fördomar och löje. Samtidigt är den en ambivalent

film – ambivalent i positiv bemärkelse, eftersom kvinnorna i huvudrollerna slits mellan gamla och nya roller, livsmönster och värderingar. För spelarna i Rockford Peaches – liksom man kan misstänka var fallet för så gott som alla kvinnor födda på 1920-talet – är det inte något självklart att de ens om de får chansen att göra en egen karriär ska lämna hemmet eller sluta existera i första hand för sina män och familjer. Ambivalensen liksom de förnämliga rollprestationerna (av först och främst Geena Davies men också Rosie O'Donnell och Madonna) gör kvinnorna i filmen levande och engagerande; också Jon Lovitz är strålande som den bryske talangscout som ilar genom landet på jakt efter lovande kvinnliga spelare. (Tyvärr kan "lysande" knappast tillämpas på Tom Hanks, som spelar lagets tränare – den en gång lovande stjärnspelaren Jimmy Dugan, som supit bort sin karriär). Det är en intelligent film som på ett underliggande plan handlar om fördomsfullhet och om människor som nästan omedvetet gjorde mycket för att krossa fördomarna, men som i första hand och mycket förtjänstfullt är en kvick, engagerande film om intressanta människor, iscensatt och spelad med stor charm.

David Mickey Evans "The Sandlot", 1993, med Scotty Smalls, Tom Guiry, Benjamin Rodriguez och Mike Vitar, bör åtminstone hastigt nämnas. Det är en på många sätt imponerande vuxenritsfilm placerad i 1960-talets början och handlar om en nyinflyttad pojkes försök att passa in i den småstad dit familjen kommit. Som barndomsskildring imponerar filmen genom att vara skriven och regisserad ur barnens synvinkel och just därför känns äkta och många gånger lyckas överrumpla – kanske inte minst genom att framställa den ändlösa baseballmatch pojkarna i huvudrollerna spelar som i första hand något de gör för sakens egen skull, inte för att vinna, göra karriär, bli upptäckta eller förbereda sig för framtiden. Och just den självklarheten i att göra saker för deras egen skull är både ett av barndomens unika särdrag och ett som alltför ofta glöms bort när vuxna försöker skildra barn. Men samtidigt är det en ofullgånge film. Det finns scener i den som är artificiella och därför känns oäkta; den voiceoverberättelse som består av huvudpersonens vuxna jag är både onödig och ibland plågsamt efterklok; den för dessutom i alldeles för hög utsträckning tankarna till Rob Reiners "Stand by Me" från 1986, en i de flesta avseenden markant överlägsen film.

Av de båda senast producerade baseballfilmer jag sett är den ena utmärkt, den andra trågt rutinmässig. Den positiva överraskningen är Billy Crystals "61*", 2001, med Barry Pepper och Tho-

mas Jane, en samtidigt nostalgisk och realistiskt trovärdig film om basebollsäsongen 1961, när de båda Yankeesspelarna Mickey Mantle och Roger

Maris i samband med att matchantalet utökades från 154 till 162 gjorde ett heroiskt försök att slå Babe Ruths tidigare oslagna rekord med 60 home runs under en säsong. Filmen är en homage till

baseboll men samtidigt ett känsligt porträtt av två udda män och deras udda vänskap och en utmärkt tidsskildring. Se däremot upp för "The Rookie", 2002, regisserad av John Lee Hancock och med Dennis Quaid och den utmärkta Rachel Griffiths som förtjänar både bättre roller och bättre filmer än så här, en verklighetsbaserad sentimentalitet om gymnasieläraren Jim Morris som nära medelåldern bestämde sig för att trots allt följa sin ungdoms dröm och försöka bli professionell basebollspelare. Han lyckades förstås, men filmen gör det inte; den är en yrkesmässigt sammansatt samling schabloner utan en enda originell scen eller replik.

I bokhyllan

Går vi i stället till skönlitteraturen vidgas urvalet kolossalt, som jag sade tidigare, och följaktligen tänker jag begränsa mig hårdare än jag gjort hittills vad filmerna beträffar. För att åtminstone göra rabblandet en smula mer överskådligt börjar jag med realistiska – samtida eller historiska – romaner kring baseball och ger sedan separat några tips på baseballberättelser som dessutom är antingen kriminallitteratur eller endera sf eller fantasy.

Jag har redan talat lite om den första betydande baseballromanen, Ring Lardners *You Know Me Al*, som kom ut 1916. Bland tidiga verk förefaller den vara den enda roman som fortfarande försvarar sin plats; nästa verkligt läsvärda jag hört talas om eller känner till kom inte ut förrän 1952, när Bernard Malamud debuterade med *The Natural*. Om Barry Levinsons filmatisering från 1984 med Robert Redford i huvudrollen har jag redan skrivit. Men Malamuds roman har bara nått och jämnt handlingsramen gemensam med filmen; romanens Roy Hobbs är en mycket annorlunda person än den man som gestaltas av Robert Redford, och den symbolmättade, bitvis experimentellt skrivna romanen kan snarare betraktas som en tragedi och en metaforisk roman om förlusten av oskuld än som den berättelse om triumf på spelplanen filmen förmedlar. Den stora skillnaden är förmodligen helt enkelt att Levinson gjort en film om en man som är en "naturbegåvning" vad baseball beträffar, medan Malamud skrev en roman om en "naturmänniska"

– hans naturbegåvade spelare, som utan att någonsin blivit lärd att spela ändå gör det fulländat, fungerar som en metafor för den naturliga, omanipulerade människa som i frihet från alla dem (från reklammakare till politiker) som vill påverka och exploatera henne skulle kunna leva upp till sin fulla potential. Romanens Roy Hobbs skadas svårt vid nitton av sin första kärlek, återvänder först femton år senare till sin valda karriär och förmår nästan uppnå storhet innan han på nytt blir distraherad, bedragen eller förrådd av människor och skeenden i sin närhet som Malamud konstfärdigt ger en dubbel innebörd: de fungerar i basebollmiljön, men kan lika väl stå som symboler för företeelser vi alla möter oberoende av var i samhället vi är verksamma eller befinner oss. Med andra ord är Malamud den förste författare som i en betydande roman utnyttjar baseboll som en metafor för tillvaron i stort.

Hans bok togs emot med ovationer och öppnade den seriösa litteraturen för basebollskildringar; när Malamud själv senare belönades med båda de främsta amerikanska litterära priserna, National Book Award och Pulitzerpriset, kom romanen att bli en symbol för det faktum att baseboll var ett legitimt ämne att behandla också i odiskutabelt finkulturella sammanhang.

Mark Harris *Bang the Drum Slowly*, by Henry W. Wiggen kom 1956 och har också den filmats; vi har diskuterat filmen ovan. Romanen berättas i första person av stjärnkastaren Henry Wiggen i laget Mammoths och skildrar den spelsäsong då han och lagkamraten Bruce Pearson blev bästa vänner och erövrade ligasegern, men som slutade med Pearsons död. Det är en humoristisk, rörande och minnesvärd roman om vänskap, dödlighet och lojalitet, imponerande välskriven. Mark Harris skrev inalles fyra basebollromaner, alla föregivet författade av spelaren Henry W. Wiggen och tagna som helhet utgör de förmodligen den mest imponerande rättframma och realistiska litterära skildring av basebollspelet som livsstil som skrivits. Den första boken, den en smula ostrukturerade *The Southpaw*, kom 1953 och följdes av mästerverket *Bang the Drum Slowly* som i sin tur fick fortsättningarna *A Ticket for a Seamstitch*, 1957, den mest elegant skrivna och näst bästa av romanerna, och till slut den svagare *It Looked Like Forever*, 1979, där Higgins efter slutet på sin karriär ser tillbaka på sina sista spelsåsonger och på vad basebollen gav honom.

1968 utgav Robert Coover *The Universal Baseball Association, Inc., J. Henry Waugh, Prop.*, en experimentell, postmodern roman om den alldaglige J. Henry Waugh som om nätterna förvandlas till styresman i den imaginära basebollturnering han själv fantiserat fram, och där varje händelse avgörs med tärningskast.

Vi ska uppehålla oss ett ögonblick vid Robert Coover, som är inte bara en imponerande utan mycket intressant författare. Det motiv som löper genom hans romaner är på samma gång mycket

abstrakt och livsviktigt för oss: vad Coover skriver om är människors desperata behov av att skapa ordning, mening och mönster i en tillvaro som ytterst består av slump, kaos och entropi och saknar all ”mening”. Det som fascinerar Coover är vår förmåga att skapa mönster, att konstruera mening för att orka leva. Jag upplever inte hans fascination som vare sig nedlåtande eller ironisk; Coover inser att vårt behov av mening är fundamentalt för vår existens, och fångas av hur samma slumpmässiga fenomen kan tolkas som bevis för vitt skilda betydelser, ungefär som olika individer ”ser” vitt skiftande men mycket detaljerade bilder i samma Rorschachbläckplumpar.

I *The Universal Baseball Association, Inc.* är huvudpersonen J. Henry Waugh (att hans namns initialer och slutbokstav blir JHVH är knappast en slump) en medelålders bokföreläsare som på dagarna genomlever en grå, meningslös och ensam tillvaro, men som på kvällar och nätter flyr in i ett frenetiskt skapande då han vid köksbordet följer sin imaginära basebolliga, där varje händelse via tärningskast avgörs av slumpen. Romanens vändpunkt inträffar när en stjärnspelare som Waugh kommit att identifiera sig med drabbas av ödet att bli dödad av en förlupen boll; Waugh förmår inte sätta sig över tärningskastens dom, men försöker i stället manipulera dem för att skapa rättvisa och åstadkomma ett passande straff för den ”skyldige” kastaren – men genom att sätta sig över den ”ordning” och därför mening han själv skapat åt sitt liv underminerar Waugh sin egen existens. Hans tillvaro rämnar och med den hans förnuft. I romanens slut är Waugh inte längre någon av aktörerna, utan de som nu agerar är de fiktiva spelarna i hans basebolliga: ”Det spelar inte ens någon roll att han kommer att dö, allt som räknas är att han är här och här är motspelaren och grabbarna och där är åskådarna, solen, sorlet.”

Coovers roman är satir men samtidigt en bejakande och bekräftande roman. J. Henry Waughs misstag var att förlora distansen till det mönster han konstruerat för att ge tillvaron mening, inte att skapa mönstret. Vad Coover säger är att vi är existerar av en slump i ett slumpmässigt universum, men att vi älskar att leva och för att bekräfta och orka bära våra liv är tvingade att ge dem en ”mening” och en struktur som vi själva konstruerar: att göra dem till spel med regler och syften som vi själva formulerar. Vi skapar myter och legender, vi hänger oss åt religiösa, politiska eller moraliska övertygelser, ritualiserar och institutionaliserar tillvaron – men ingenting av det har någon betydelse utanför oss själva. Det är vi som formulerar dogmerna, fantiserar ihop myterna och trosföreställningarna, bestämmer reglerna. Livet är sådant, och allt som hjälper oss att njuta av det och skratta åt det är gott; det enda onda är när vi glömmer att det är vi själva som skapar vår mening och därför faller offer för våra egna fantasier, så som Henry Waugh. I Coovers roman är Waugh det tragiska offret. Hans fiktioner, spelarna i hans liga, är segrarna; för dem är spelet nog. ”’Det är inget prov’, säger Damon... ’Inte ens någon lärdom. Det

är bara vad det är.' Damon håller upp basebollen mellan dem. Den är hård och vit och levande i solen. Han skrattar. Den är vacker, den där bollen." Och kanske är Coover den ende av alla de författare och filmmakare som försökt, som verkligen klarat av att på ett meningsfullt sätt låta baseboll stå som symbol för inte bara vårt liv utan också meningen med det. Mot det kan man förstås invända att det blir möjligt helt enkelt genom att Coovers grundtes är att livet saknar mening. Låt vara; hans roman är inte bara mycket läsvärd utan för ovanlighetens skull dessutom värd att fundera en bra stund över.

I Barry Beckhams *Runner Mack*, 1972, förekommer baseboll inte konkret utan som konstanten i centralgestaltens medvetande; han tänker på tillvaron och livet i basebollstermer, och författaren lyckas häpnadsväckande bra med att få gestaltningen och symboliken att fungera.

Philip Roths *The Great American Novel*, 1973, är en satirisk basebollroman om politik, idrott och samtidshistoria, en av flera radikala och etablissemangskritiska romaner som Roth publicerade under Nixonperioden. Här berättar den nittioårige, allitterationsförtjuste sportjournalisten Word Smith den tidigare hemlighållna historien om The Patriot League, en tredje nationell basebolliga som upplöstes 1946 sedan den infiltrerats av kommunister i syfte att misskreditera Förenta staternas sanna religion, baseboll, och om hur därefter Patriot Leagues hela existens utplånats ur människors medvetande. Romanen är ibland fyndig, ibland mycket rolig men som så många av Roths verk inte sällan också övertydlig och pretentiös.

William Brashlers *The Bingo Long Traveling All-Stars & Motor Kings* från 1973 filmades några år senare av John Badham, filmen har vi talat om. Romanen är mindre uppsluppen och har en närmast dokumentär prägel; den baserades på omfattande intervjuer med många av 1930-talets svarta amerikanska basebollspelare och blir ett intressant och märkligt nog fortfarande så gott som unikt dokument om en fortfarande inte särskilt avlägsen men nästan okänd period i 1900-talets historia.

Åttiotalets första basebollroman blev Jay Cronleys *Screwballs*, 1980, en fars om en tränare som till varje pris och med alla tänkbare knep försöker få sitt lag att äntligen börja vinna. Temat är naturligtvis ett av de äldsta och mest uttjatade som existerar inom inte bara baseboll- utan inom idrottskildringar över huvud taget, men titeln på Cronleys roman har för en gångs skull fog för sin tvtvety-

dighet. Här handlar det verkligen om en sprudlande uppfinningsrik och fullständigt absurd fars som faktiskt går att jämföra med sådana litterära föregångare som till exempel Thorne Smiths komiska romaner från tjugo- och trettioitalen. Många anser att *Screwballs* är den roligaste roman om baseboll som skrivits, och det är inte omöjligt att de kan ha rätt.

I sitt slag bäst är utan större tvivel också Eric Rolfe Greenbergs enda roman, *The Celebrant*, som utkom 1983. Det är en roman med många bottenar – en minutiöst genomförd, atmosfärisk skildring av 1900- och 1910-talens New York; en kärleksfull bild av dåtidens New York Giants och framför allt av lagets stjärna, kastaren Christy Mathewson; en initierad berättelse om judiska immigranter och deras villkor i den nya världen. Men framför allt är boken ett psykologiskt porträtt av hjältedyrkan, vårt behov av den och de effekter den får både på tillbedjaren och den tillbedde. Celebranten är juvelraren Jackie Kapinski, som låter sin tillvaro i allt högre utsträckning styras av kontakterna med den celebrerade, Mathewson, i sin tur också han påverkad av den dyrkan han utsätts för. Greenberg håller en måttfull, resonerande ton; romanen förblir nyanterad och ärlig i sin ansträngning att se sina gestalter som människor på gott och ont, liksom den hjältedyrkan den skildrar som en företeelse på gott och ont. Boken har kallats både en av den amerikanska litteraturens bästa historiska romaner och allra bästa basebollroman.

Framemot sekelskiftet kom flera basebollromaner som mer påstridigt än de tidigare presenterade en politisk agenda. Ett tidigt exempel är Donald Hays *The Dixie Association*, 1984, där huvudpersonen är en bankrånare som fritas ur fängelse för att spela en säsong med ett vänsterradikalt, kooperativt basebollag i Little Rock där samtliga medlemmar är udda existenser, utstötta ur eller missanpassade i det amerikanska samhället. Det är en ambitiös roman som även om basebollen och vänskapen mellan de kärleksfullt skildrade särplingarna i laget utgör berättelsens centrum blir en bred, samhällskritisk bok om den amerikanska söderns ras- och klassmotsättningar med starka vänsterpolitiska undertoner.

Baseboll som bakgrund till en feministisk samhällskritik finner man i Barbara Gregorichs *She's On First* från 1987, en roman vars huvudperson blir den första kvinnan i basebolligans slutspel. Skildringen av de nästan otroliga fördomar, förnedringar och konflikter som romanhjältinnan måste stå ut med och övervinna är inlevelsefull och tänkvärd, men det bör samtidigt sägas att boken förmodligen skulle ha vunnit på om författaren skurit bort den tafatta romansen mellan huvudpersonen och en sportjournalist.

Och 1992 använde Peter Lefcourt baseboll som bakgrund för att skildra fördomarna mot homosexuella. *The Dreyfus Affair* handlar om idrotts-

världen, massmedia och allmänheten reagerar när stjärnspelaren Randy Dreyfus avslöjas som homosexuell sedan han av en övervakningskamera fotograferats när han kysst sin älskare, en svart spelare.

Allra sist här några personliga favoriter, och först bland dem den tidigare strålande sf-författaren Karen Joy Fowlers *The Sweetheart Season*, 1996, handlar om hur en grupp unga kvinnor i en småstad i mellanvästern sommaren 1947 bildar ett eget basebollag. Fowler är det underförståddas och utsagdas mästare; i den här romanen lyckas hon strålande väl kontrastera fyrtiotalets och nuets Amerika och ge en nästan omskakande bild av de förändringar femtio år har medfört genom det enkla greppet att låta boken i nutid berättas av huvudpersonens dotter. Samma grepp innebär också att Fowler aldrig behöver understryka eller utveckla sin feministiska grundsyn; kontrasten mellan dåtid och nutid är fullt tillräcklig för att ge bredd och djup åt den kritik som underförstått riktas mot kvinnosynen i den värld där romanens centralgestalter växer upp, formas och mognar. Men se upp en smula med boken; det är inte bara fyrtiotalets värld som sätts under luppen, och det är inte bara berättarskans mor som präglats av sin tid och dess fördomar.

Don DeLillos *Underworld* från 1997 är en av det senaste decenniets mest uppmärksammade och omskrivna amerikanska romaner och en av de böcker som i mångas ögon motiverat att DeLillo numera betraktas som en seriös kandidat till Nobelpriset. Romanen är ett försök att skildra Amerika under femtio år, konstruerad kring hur den baseboll som gav segern i slutspelet 1951 därefter vandrar från ägare till ägare. DeLillo lägger tonvikten i romanen vid de små, mänskligt avgörande ögonblicken, medan de skeenden som mer traditionellt definierar historien – krig och politiska omvälvningar, tekniska innovationer och konstnärliga nydaningar – får utgöra bakgrund och klangbotten, precis som de ju faktiskt i verkligheten gör för så gott som alla människor.

Om DeLillos bok är en bred fresk är Stephen Kings *The Girl Who Loved Tom Gordon* från 1999 en detalj och dessutom i miniatyr. Det är en liten, lågmäld och imponerande inlevelsefull vuxenritsroman om en nioårig flicka som kommer vilse i vildmarken och räddas av sitt basebollintresse och sin transistorradio. Tack vare radion lyckas hon hålla skrällen och ensamheten på avstånd genom att lyssna på ligaslutspelet; i fantasin ber hon sin idol, Red Sox-spelaren Tom Gordon, om hjälp och råd, och låter honom också svara. Kings är faktiskt – trots sitt rykte som skräckförfattare – som bäst när han skriver utan övernaturliga inslag; den här lilla boken, som utkom på 35-årsdagen av hans romandebut, är bland hans starkaste och en uppvisning i hans inlevelseförmåga.

Under de senaste femton eller tjugo åren har kriminalromanen i vid bemärkelse nästan kommit att fullständigt dominera utbudet av skönlitteratur, faktiskt så till den grad att det i dag är svårt att

ens hitta en historisk roman, en relationsroman eller en sf-roman som inte vid närmare påseende visar sig innehålla åtminstone något enstaka mord åtföljt av en polisutredning. Följaktligen finns det förstås också en lång rad basebollromaner som dessutom är kriminalromaner. Men jag ska vara återhållsam och nämna mycket få titlar.

Totalt sett mest imponerande bland de som skrivit om baseboll i kombination med mord är förmodligen Troy Soos, vars serie om den professionelle slagmannen Mickey Rawlings är hittills sex böcker lång. Rawlings värvas 1912 till elitlaget Red Sox och blir därefter parallellt med karriären som idrottsman inblandad i en rad brott. Serien inleds med *Murder at Fenway Park*, 1994, som utspelas 1912, och fortsätter med *Murder at Ebbets Field*, som utspelas 1914 och utöver baseboll också har en fascinerande underintrig från stumfilmvärlden. *Murder at Wrigley Field* utspelas 1918 och det är nu krigshysteri och främlingsrädsla som kastar sin skugga över berättelsen; i *Hunting a Detroit Tiger* hamnar Rawlings 1920 i en härva där både fackföreningsstridigheter och gryende förbudsepok spelar in; i *The Cincinnati Red Stalkings* är vi framme vid 1921, även om intrigen kretsar kring ett brott som ägt rum långt tidigare i basebollhistorien. Den hittills sista boken i serien är *Hanging Curve*, 1999, som utspelas i St. Louis 1922 där Rawlings lag spelar mot ett helsvart motståndarlag och den svarte kastaren senare blir lynchad; romanen handlar i själva verket främst om rasmot-sättningar inom och utom basebollvärlden. Från den begåvade men orutinerade första romanen har serien gradvis blivit allt starkare, men det är inte i första hand kriminalintrigerna i böckerna som imponerar, utan tidsfärgen och den omsorgsfulla skildringen av de historiska miljöerna och händelseförloppen variationsrikedom.

Vid sidan av Soos böcker vill jag nämna tre basebolldeckare:

Robert B. Parkers *Mortal Stakes*, 1975, som ingår i Parkers utmärkta romanserie om privatdetektiven Spencer; i den här romanen anlitas han av basebollaget Red Sox för att avgöra om en stjärnkastare är skyldig till att ta mutor för att förlora.

Paul Austers *Squeeze Play*, först utgiven 1982 under pseudonymen "Paul Benjamin", en stilsäker pastisch på fyrtio- och femtotalets "hårdkokta" detektivromaner där Auster låter sin hjälte utreda mordet på en basebollstjärna.

Donald Honigs *The Plot to Kill Jackie Robinson*, 1992, en delvis verklighetsbaserad psykologisk thriller med starkt samhällskritiska undertoner som kretsar kring en mentalstörd ung mans försök att mörda den förste svarte spelaren i basebollens vita elitserie.

Till sist har jag sparat några basebollromaner som åtminstone marginellt kan försvara den här textens förekomst i ett fanzine – de som jag tyckt bäst om av dem jag läst som är antingen science fiction eller fantasy. Särskilt många har det inte blivit, men i ärlighetens namn förvänar den saken mig

inte. Idrott är rent allmänt förmodligen inte en företeelse som lånar sig med större lätthet till vare sig science fictions spekulationer eller fantasylitteraturens förmenta om än ofta bristande fantasifykt. Försöken talar sitt rätt tydliga språk: science fictions spekulationer i idrott hamnar nästan undantagslöst i redovisningar av udda nya sporter, i bästa fall (som när Jack Vance i romanen *Trullion: Alastor 2262* berättar om nationalsporten "hussade") spirituellt skildrade och med satirisk udd, i sämsta fall (som till exempel i filmen "Rollerball") helt enkelt blodigare än de vi är vana vid. Inom fantasyn kan man föralldel slänga in häxkvastar och få quiddich, men jag har fortfarande en stark känsla av att reglerna så långt de hittills meddelats varken hänger ihop eller leder till något egentligt slut på matcherna.

Ska man följaktligen använda idrott i sf- eller fantasysammanhang bör man förmodligen låta det bilda bakgrund till verk där motiv och tema kretsar kring någonting annat, och det är också fallet i de romaner jag nämner här. Tre av dem är sf, lika många är fantasy.

Bland de som är science fiction är Michael Bishops hittills sista roman, *Brittle Innings* från 1994, också den bästa sf-roman i basebollmiljö jag stött på. Den förenar en rad skilda motiv genom att i grund vara en vuxenritsroman om berättaren, den sjuttonårige Danny Boles som 1943 får chansen att spela stoppare för ett halvprofessionellt lag i Georgia och upplever det som ett första steg på väg mot den karriär inom

baseboll han drömmer om. Men på tåget till småstaden Highbridge, Highbridge Hellbenders hemort, blir Danny våldtagen av en soldat och chocken gör honom stum. Han får dela rum med den jättelike förste basmannen Hank "Jumbo" Clerval, som trots sin tystlåtenhet och väldiga styrka visar sig vara en beläst, reflekterande och säregen personlighet. I snabb takt introduceras också Hellbenders övriga spelare liksom lagets ägare och hans fru, tränaren, kokerskan och några få andra centrala gestalter. Det är kring dem romanhandlingen kretsar samtidigt som det är de som utgör handlingen, för *Brittle Innings* är något så ovanligt som en helt och hållet persondriven sf-roman. Bokens tema är dessutom komplext; på ett plan är den förvisso den vuxenritsberättelse om Dannys gradvisa mognad man snabbt misstänker att den ska bli, men betydligt mer än så är den en berättelse om sökandet efter en identitet, ett äkta, inre jag, och det sökandet är gemensamt för de flesta av romangestalterna samtidigt som det ges skiftande form och uttryck, ibland mycket påtagligt

som i skildringen av hur olika spelare försöker komma till rätta med sina relationer till de fäder som övergivit dem men som de trots det bär med sig. I fallet med lagets tränare och bäste kastare, den svarte Darius som på grund av sin hudfärg oftast inte ens har möjlighet att spela, finns också en integrerad sidointrig som kretsar kring de rasfördomar som i sydstaterna ännu vid fyrtiotalets början var självklara, men som under andra världskriget gradvis kom att börja ifrågasättas. Basebollen i *Brittle Innings* är följaktligen på inget sätt romanens egentliga motiv, men genom att göra det möjligt att på ett trovärdigt sätt sammanföra sinsemellan mycket olika personer och dessutom ge dem gemensamma målsättningar och förhoppningar spelar den en betydelsefull roll; den blir katalysatorn som driver deras personlighetsutvecklingar och konflikter. Men science fiction? Till en början mycket subtilt, sedan i en plötslig och dramatiskt infogad berättelse i berättelsen avslöjar Bishop att "Jumbo" Clerval,

*Oh, oh, that Glidin' Base Ball Rag,
(Spoken:) (See the pitcher throwing. Strike 'em out you've got 'em going.)
Oh, oh, that Slidin' Base Ball Rag,
(Spoken:) (Don't you be a quitter, Show 'em you're a heavy hitter.)
Some classy curves the pitcher's twirling,
Go on Kid send one out a-whirling.
Hey! Soak it out, soak it out, Make a home run Ball; strike;
(Crack) Safe hit.
First base make second you're a bird.
(Spoken:) (Keep a going sonny, Make me win a lot of money.)
Don't stop until you're touching third.
(Spoken:) (You're a holy terror, Center fielder made an error.)
Slide, slide, you've made a good beginning,
For you know that your team always makes a winning
When you play ball, and sing that Base Ball Rag.*

bjässen som Danny får dela rum med och som blir hans mentor och ställföreträdande far, är den av Victor Frankenstein skapade artificiella människa som en gång blev berömd genom Mary Shelleys roman. Och liksom Shelleys bok är också *Brittle Innings*

konstruerad som en berättelse inom en berättelse inom en berättelse; liksom sina centralgestalter är själva romanen ett maskspel där gradvis lager efter lager skalas av tills den underliggande strukturen – eller personligheten – blottas.

Den första av de båda andra sf-romaner jag tycker bör nämnas är James McManus *Chin Music*, 1985, som kretsar kring en dödligt skadad White Sox-spelare som förlorat minnet och försöker ta sig hem medan Chicago utplånas omkring honom i ett kärnvapenkrig; det är en experimentell och symbolmättad poststrukturalistisk roman där sf-inslaget egentligen bara utgörs av det pågående atomkriget, men det är en stilistiskt och psykologiskt imponerande prestation. Den andra boken är betydligt mer spekulativ: Celia Cohens *Smokey O: A Romance*, från 1994, som är en originell lesbisk relations- och kärleksroman placerad i en parallell värld där män förekommer bara som bifigurer medan de kvinnliga stjärnorna får all uppmärksamhet. Titeln *Smokey O* är en talangfull basebollspelare som blir lagkamrat med den äldre, rykt-

bara och bitska stjärnspelaren Jill MacDonnell, som hon förolämpat gravt. Cohens roman skildrar humoristiskt och övertygande konflikten och den gryende attraktionen mellan de båda kvinnorna och romanens feministiska klangbotten är raffinerad; blotta det faktum att inga män förekommer i handlingen, och dessutom i en handling som i hög utsträckning kretsar kring en i vår värld så gott som totalt manlig idrott, tvingar gradvis läsaren att börja tänka efter.

Jag tänker nämna två fantasyromaner också, och praktiskt någonstans på vägen dit hittar vi Darryl Brocks *If I Never Get Back* från 1990 och den fristående fortsättningen *Two in the Field* från 2002. I den första av de här romanerna förflyttas en nutida journalist på oklart sätt till 1869 och blir spelare i ett av den första amerikanska ligans lag, Cincinnati Red Stockings, lär känna Mark Twain, förälskar sig och finner sig till rätta i det förflutna; den andra boken fortsätter berättelsen. Marginellt blir de science fiction genom att Brock låter sin huvudperson både kontrastera 1800-talets värld mot vår egen och i det förflutna utnyttja kunskaper han haft med sig från framtiden; i likhet med L. Sprague de Camps *Lest Darkness Fall*, en av fyrtiotalets klassiska och fortfarande läsvärda sf-romaner där den stackars historikern Martin Padway hamnar i Rom tre år innan han vet att staden kommer att skövlas av barbarer är de här romanerna ren men god underhållning, med imponerande tidskänsla och stor berättarglädje.

Ren fantasy är W. P. Kinsellas *Shoeless Joe* från 1982, den roman som förvandlades till filmen "Field of Dreams". Liksom i flera andra fall är boken i många avseenden inte bara starkare än filmen utan har

dessutom kvaliteter filmversionen fullständigt har bortsett från. En är den mycket roliga, pika-reska skildringen av de udda gestalter som dras till den absurda baseballplan centralgestalten Ray Kinsella

bygger på sitt majsält i Iowa. Romanen får dessutom en extra dimension genom att den författare som dragit sig undan från offentligheten men kommer att spela en av huvudrollerna i berättelsen, och som i filmen är en fiktiv samhällskritiker från sextiotalet, i romanen faktiskt är den ryktbare eremiten J. D. Salinger, som uppskattade romanen så mycket att han inte gjorde sak av att ha blivit inskriven som gestalt i den, något nästan unikt i

hans över fyrtioåriga stormiga relationer med media. Men han accepterade inte att också figurera i filmversionen.

Den andra och sista rena fantasyroman som bör nämnas är Pulitzerprisvinnaren Michael Chabons säregna men tilltalande *Summerland* från 2002, primärt en ungdomsroman men avgjort njutbar också för vuxna, som om än i fantasytappning faktiskt klarar av att utnyttja baseball på ett sätt värdigt en Jack Vance. I romanens magiska verklighet, som kallas de Fyra världarna, spelas baseball inte bara för nöjes skull utan för att avgöra skilda individers status och roller i samhället; där andra begagnat baseball som symbol för samhällsbygge och liv gör Chabon tvärtom och konstruerar en värld där hela samhället blir en avspeglning av baseball.

Allra sist bara ett slags PS. Noveller har jag inte tagit upp i den här översikten. Men Ray Bradburys "The Great Black and White Game" borde ha sitt intresse för sf-läsare; den publicerades ursprungligen 1945 och trycktes 1953 om i samlingen *The Golden Apples of the Sun*, men togs beklagligtvis inte med i den svenska översättningen av boken. Det är en stark Bradburynovell, en känslig, nostalgisk berättelse om en baseballmatch mellan svarta och vita som växer till en subtil och på sin tid mycket kontroversiell studie i rasfördomar. Annars har en lång rad sf-författare skrivit hyggliga noveller med baseballmotiv – bland dem Ben Bova, Gardner Dozois, Jack Haldeman, Bruce McAllister, Frederik Pohl och Harry Turtledove. Kanske mer oväntat har också Theodore Sturgeon skrivit om spelet i "How to Forget Baseball", som publicerades i *Sports Illustrated* 1964 men som såvitt jag vet

aldrig tryckts om; 2004 lär den till slut bli tillgänglig igen, när den tionde och sista volymen i den pågående återutgivningen av Sturgeons samtliga noveller ska publiceras.

Nu ska förstas ingenting av det här tas för mer än vad det är: några tips på filmer jag sett och böcker jag läst som råkat

fängsla eller roa mig delvis på grund av hur de framställt baseball. Kan några av dem ge också andra någonting är det möjligen ett tecken på att det trots allt ligger något i den där tanken att baseball inte bara är ett bollspel utan också en fungerande metafor för tillvaron. Eller också visar det bara att vissa författare och vissa filmmakare kan fängsla oss vad de än väljer att berätta om.

OK, here we go, we got a real pressure cooker going here, Two down, nobody on, no score, bottom of the ninth, There's the windup, and there it is, a line shot up the middle, Look at him go. This boy can really fly! He's rounding first and really turning it on now, he's not letting up at all, he's gonna try for second; the ball is bobbled out in center, and here comes the throw, and what a throw! He's gonna slide in head first, here he comes, he's out! No, wait, safe-safe at second base, this kid really makes things happen out there. Batter steps up to the plate, here's the pitch-he's going, and what a jump he's got, he's trying for third, here's the throw, it's in the dirt-safe at third! Holy cow, stolen base! He's taking a pretty big lead out there, almost daring him to try and pick him off. The pitcher glances over, winds up, and it's bunted, bunted down the third base line, the suicide squeeze is on! Here he comes, squeeze play, it's gonna be close, holy cow, I think he's gonna make it!

Fan fiction från Austen till Xena

Ur Jack Speers Fancyclopedia I (1944):
fan fiction - [...] fiction about fans, or something about pros, and occasionally bringing in some famous characters stf stories.

Ur Dick Eneys Fancyclopedia II (1959):
FAN FICTION (1) Sometimes meaning by fans in the manner of pros; that is, ordinary fantasy published in a fanzine. Properly, it means (2) fiction by fans about fans (or sometimes about pros) having no necessary connection with stfantasy.

Ur Rich Browns fanordlista (1998):
FAN FICTION:

1. Amateur sf that all too frequently gets printed in fanzines put out by relative neofen.
2. Fiction written by fans about fans and fandom.
3. Fiction set in a readymade universe, written non-commercially. This overlaps definition 1, but not all of it is by members of any organized fandom.

Ovanstående definitioner på fan fiction är välbekanta för sf-fans som kan sin historia. Idag används begreppet flitigt utanför fandom, och då är det Rich Browns definition 3 man menar: med fan fiction avses skönlitterärt skrivande om personer, eller i en miljö, från ett existerande, publicerat verk. Det kan röra sig om en roman, en tecknad serie, en TV-serie eller film. Jag kommer inte att beröra de andra typerna av fan fiction som beskrevs ovan, och när jag skriver om "fans" menar jag inte nödvändigtvis sf-fans.

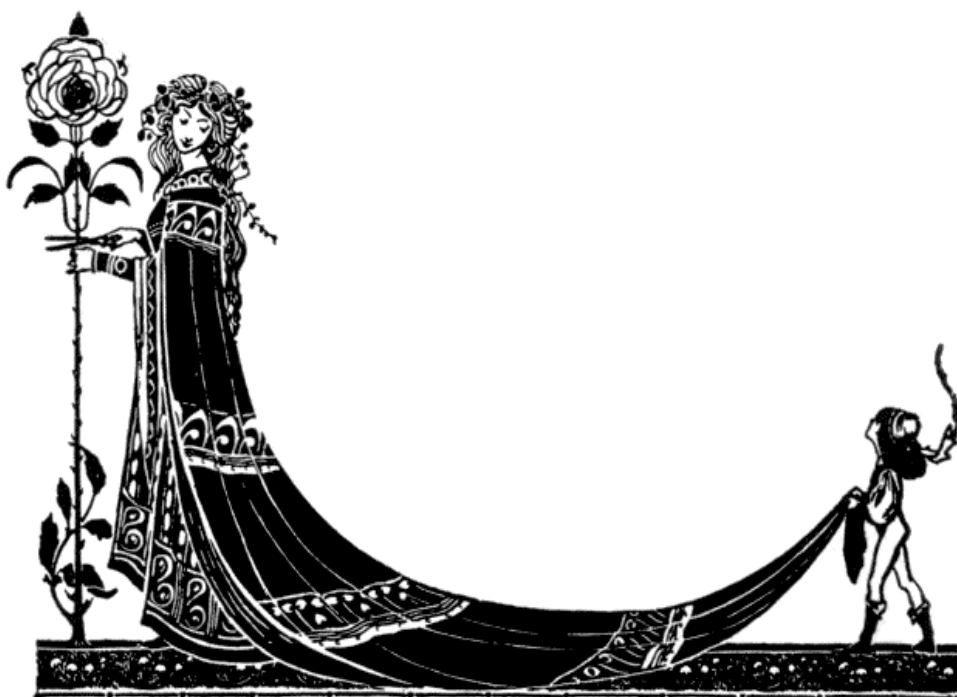
Fan fiction, fanfic, är en populär genre som kan handla om de mest skiftande miljöer. Jane Austens hjältinnor, Buffy, X-Men, Tolkiens Midgård, TV-serierna Vänner och Fame, Darkwing Duck och Fredagen den 13:e - alla har de blivit föremål för fan fiction av skiftande slag. Mycket skiftande slag, till och med. En populär genre är slash, erotisk (särskilt homoerotisk) fan fiction. Namnet kommer så vitt jag har förstått av att titlarna skrivs med ett snedstreck: "Kirk/Spock" var tidigt ett populärt slashmotiv, vilket väl om något bevisar att det finns många slags människor här i världen.

En viktig del av definitionen på fan fiction är att den inte är auktoriserad. Det är

fanwriting, och den behöver inte alls vara prosa - det kan till exempel vara filksånger av typen midgård marschvisor, och det skrivs både filmmanus och haiku inom genren.

Anledningen till att just jag skriver här om detta är väl mest att jag blev intervjuad i DN för ett par år sedan om fenomenet fan fiction; för ganska länge sedan vid det här laget skrev jag nämligen fanfic efter Jane Austens romaner. Att jag började göra det berodde på att jag var aktiv i ett slags nät-samhälle för Austenfans, där böckerna och filmatiseringarna diskuterades och vändes ut och in på. Då var det lätt att få impulsen att själv försöka skriva i Austens stil och fylla ut de oskrivna partierna i hennes romaner. Det enda jag egentligen skrev klart var en kortnovell som fick enormt mycket beröm; egobooeffekten gjorde att jag fick lust att skriva mer och jag inledde ett större projekt som jag publicerade 5-6 delar av innan jag, av andra anledningar, slutade besöka nätsamhället.

Så för min del var det alltså en kombination av omgivningens uppmuntran och intresse för ämnet. Jag tror att detsamma gäller de flesta fanficskribenter, därav den mängd fandomwebbplatser och fanzines som har uppstått. Den som skriver fan fiction är inte en ensamvarg som sitter i sin lya och skriver för skrivbordslådan. I till exempel Pernfandom är fanficskrivandet en del i ett världsbygge; skribenterna spelar ett slags rollspel som beskrivs i deras fanfiction, och det som en person skriver en novell om kan en annan senare ha som bakgrund till en dikt, ungefär som i shared world-böcker. Inom parentes kan nämnas att de som sysslar med att skriva fan fiction om Pern får inte använda Anne McCaffreys egna romanfigurer; huruvida det är ett formellt förbud eller inte vet jag inte, men författarinnan själv har väldigt starka åsikter i frågan, som den officiella Pernfandom fogar sig efter.

Shared world-konceptet, som i exemplet Pern, är något som säkert både lockar folk till fan fiction-skrivande och får dem att fortsätta med det. Över huvud taget handlar det som sagt mycket om att ingå i en fandom, vilket också resulterar i obegrip-liga mängder skräp och usla fanskrivierier – det är helt enkelt en massa folk som inte är speciellt duktiga skribenter som också får chansen att skriva och få positiv feedback på sina skrивierier. Fan fiction är demokratiskt, i och med att vem som helst kan syssla med det, och entusiasm väger ofta tyngre än stilistisk förmåga. Att ramverket är definerat – det finns en värld att hålla sig till, och i de flesta fall färdiga figurer att använda – gör det enklare, både att komma igång att skriva och att skapa kontakt med läsaren. Kommentarer om fan fiction från andra fans handlar oftare om huruvida en viss fiktiv figur skulle handla på ett visst sätt eller säga vissa saker än om hur välskriven en novell är.

Men det som gör att många dras till fan fiction får andra att avskräckas. Formen kan upplevas som begränsande om man måste hålla sig inom givna ramar. Det finns de som skriver så kallad crossover, där två miljöer blandas (någon gång ska jag skriva klart min "Conan möter *Stolthet och fördom*"-novell!), och andra som struntar blankt i originalets ramar. Men det rör sig ändå alltid om författande i någon annans fiktiva värld, och att avlägsna sig för långt från originalet innebär att man inte längre skriver fan fiction; andra fans kan inte längre känna igen sig och man har glidit över från en definierad genre till den stora amorfa (för att inte säga glutinösa) massan av allmänt skönlitterärt skrivande.

Vilka är det som skriver fan fiction? Jag har ingen överblick över fältet och vill helst inte generalisera, men det verkar som att det finns betydligt fler kvinnliga än manliga skribenter – så vitt jag kan begripa gäller det oavsett genre. För övrigt är det naturligtvis fans som skriver. Fans, som är

tillräckligt insnöade på en TV-serie, en författare eller något annat för att deras egen fantasi ska börja spinna vidare. För mig handlade det mycket om ett experiment i stilistik, men naturligtvis var, och är, jag dessutom rätt så insnöad på Austen.

Att skriva fan fiction handlar ofta om att utforska teman som av en eller annan anledning inte finns med i de publicerade verken. Man kanske vill beskriva en scen från en annan synvinkel, eller fundera över vad som händer mellan två scener, eller efter att eftertexterna har rullat. De bästa skribenterna gör det bra, ibland i klass med originalet; det finns som sagt mycket skräp men också en hel del som verkligen är läsvärdt, och genren förtjänar inte att förkastas i sin helhet bara för att mycket av det som skrivs inte är så bra.

Idag publiceras det väldigt mycket fan fiction på Internet. Jag är övertygad om att volymen har ökat på grund av att det är så lätt att publicera text på webben, men naturligtvis fanns fenomenet långt innan gemene man fick bredband. Trekkers presenteras ofta som de som uppfann genren – men först 1967 kom Star Trek-fanzinet Spockinalia som innehöll fan fiction, och som vi vet användes begreppet redan på 40-talet. Lewis Carrolls böcker hade en stor fankrets som skrev sagor om Underlandet, och Jane Austen-pastischer publicerades i fanzines på 1920-talet och hade alldeles säkert skrivits i 100 år dessförinnan. Om man vidgar begreppet fan fiction kan man notera att Lancelot du Lac inte fanns med i de första berättelserna om Kung Arthur utan uppfanns och lades till av fansen.

Att skriva om existerande sagor, lägga till och ändra, fundera över vad hjältarna gör i sängkammaren eller hur deras poesi lät, är något som människor har sysslat med i en eller annan form så länge sagor har funnits. Det visar bland annat forskning om kända sagors ursprung. Fan fiction är bara en förlängning av den verksamheten.

Tjenare

Hej du

Den dialektiska diakronin. Det icke-konsekutiva perspektivet inom dagens arkeologiska kronologiforskning.

Artikeln bygger på ett föredrag hållet vid RanCon på Tre Backar i Stockholm, 7 september 2003.

Inledning

I arkeologins barndom under 1600- och 1700-talen hade man väldigt dimmiga begrepp om den arkeologiska kronologin. Man utgick helt från skriftliga källor och deras periodindelningar. I England såg man till exempel allting före den romerska invasionen som en dunkel period av kelter och druider. Det var då Stonehenge förknippades med ett keltiskt prästerskap som uppstod först flera tusen år efter att monumentet byggdes. Den missen har fortfarande en massa anhängare. Här hör begreppet The Dark Ages, Den Mörka Medeltiden hemma – en period mellan romarrikets sammanbrott och de medeltida kungarikenas etablering där det inte fanns några tillförlitliga skriftliga källor. Då var det mörkt.

Under 1600- och 1700-talen hade man ännu inte samlat ihop speciellt mycket fornfynd och hade därför ingen överblick över vilken enorm variation det finns i fynden från forntiden. Man utgick från att tiden före de äldsta skriftliga källorna varit ganska kort. Världen tycktes enligt Gamla Testamentet ha skapats omkring 4000 f.Kr., och de flesta av fornfynden man gjorde måste rimligen vara mycket yngre än så eftersom det borde ha tagit Adam & Evas ättlingar ett bra tag att uppfylla jorden.

Den bibliska kronologin sköts i sank under 1800-talet av Charles Lyell och andra geologer. Lyell hävdade det s.k. aktualistiska perspektivet eller uniformitetsprincipen, som innebär att sten och morän och sand bildas av samma geologiska processer som vi ser verka varenda dag, men under enormt långa tidrymder, gradvis och långsamt. Man insåg att de geologiska lagerföljderna omöjligt kunde ha uppstått på bara några tusen år.

Geologernas upptäckt av det långa tidsperspektivet fick stora konsekvenser för arkeologin. Världen var tydligen urgammal, och av fynden att döma hade människan varit med länge. Det fanns tiotusentals skriftlösa år för arkeologin att befolka. Ett viktigt steg togs omkring 1820 när dansken C.J. Thomsen formulerade treperiodssystemet. Han visade att tiden före skrifthistorien kunde delas in i tre åldrar där knivarna var gjorda av olika material: först stenåldern, sedan bronsåldern och till sist järnåldern.

Under 1800-talet började man samla fornfynd systematiskt och notera vilka typer av föremål som brukade hittas tillsammans och därmed borde höra till samma tidsperiod. Under andra halvan av 1800-talet var det en stockholmare, Oscar Montelius, som gjorde ett enormt systematiseringsarbete och delade upp fornfynden i grupper som täckte några hundra år vardera. Vi sysslar fortfarande

med att dela upp Montelius perioder i mindre bitar för att få bättre upplösning i dateringarna.

Blandade fynd

Från början av det kronologiska arbetet stötte man på blandade fynd och fyndplatser. Dels kunde man få in fynd från bönder som samlat grejor lite här och var ifrån på sina ägor, och då var det ju inte så konstigt om man fick in stenålderskeramik tillsammans med järnåldersvapen. Men även när arkeologerna själva var ute och grävde så stötte de på blandade fyndplatser. Ofta kunde de se lager skillnader, s.k. stratigrafi, där de äldsta grejorna låg längst ner och de yngsta längst upp, precis som inom geologin. Men ibland var fynden helt enkelt blandade.

Det verkade som om man i alla tider har intresserat sig för fornfynd och fornlämningar och återanvänt dem. Man hittar stenåldersyxor i medeltida städer, och gravmonument från forntiden innehåller ofta delar av äldre monument som var urgamla när de återanvändes. Samma sak ser vi i senare tiders klassiserande konststilar och retro-moden där man återanvänder lämningar från det förflutna för att skapa något nytt.

Under arkeologins historia har man sett lite olika på de här blandade fynden. Grovt taget kan man se fyra perioder med olika hållningar.

1. Före andra världskriget byggde arkeologins tolkningar mycket på sunda förnuftet i tät kontakt med etnologin. Här tolkade man ofta återanvändningen av gamla ting som magiska sedvänjor med hänvisning till hur stenyxor använts i folktron etc.
2. Från 1950-talet fram till omkring 1985 var arkeologin modernistisk och teknokratisk. Här var man ointresserad av blandade fynd eftersom de ur källkritisk synvinkel representerade korrupta källor. Ju kortare tid en plats använts desto lättare är det att tolka fynden. Det är lättare att förstå en spridning av flintavslag om allihop kommer från samma flintslagnings-tillfälle än om det finns ett bakgrundsbrus av tidigare flintslagning på ytan man undersöker.
3. Under 1980-talet blev arkeologin postmodern och därmed helt besatt av blandade fynd, återanvändning av konststilar och monument etc. Här tolkade man de blandade fynden som forntida försök att skriva om historien eller att vinna legitimitet för nya politiska dagordningar genom hänvisning till ett storslaget förflutet. Det gick så långt att många arkeologer såg återanvändning av monument som sitt allra viktigaste studieområde. Det finns arkeologer som studerar hur fornlämningar återanvänts under 1900-talet och ända fram till idag. De samlar in och klassificerar

offrade fågelfjädrar, rökelsestavar och glaspär-
lor som hippies lämnat efter sig vid Ales stenar.
En del av postmodernisterna ser hela den arke-
ologiska vetenskapen som återanvändning av
monument och gör ingen större skillnad mellan
en modern arkeologisk utgrävning och New
Age-ceremonier vid midsommarsolståndet på
samma plats. Båda är kulturyttringar kring
fornlämningar. Denna rörelse är förstas en ut-
växt av det som i USA kallas "science studies",
där postmoderna vetenskapsmän studerar sin
egen eller de mera modernistiska kollegornas
verksamhet i sig utifrån sociologiska perspek-
tiv.

4. Det allra senaste perspektivet på blandade fynd
och återanvända monument är bara några år
gammalt och väldigt omtalat. Det är det icke-
konsekutiva perspektivet som ibland brukar
kallas den "dialektiska diakronin".

Det icke-konsekutiva perspektivet

Detta nya perspektiv lanserades först av en grupp
konstvetare vid universitetet i Marseilles under
ledning av professor Pierre Andouillon i några upp-
satser som publicerades 1999. Professor Andouil-
lon drev ett tvärvetenskapligt projekt kring empire-
stilens uppträdande omkring år 1800. Det har all-
tid varit uppenbart att empirestilens förutsätt-
ningar fanns i utgrävningarna av Pompeji och
Napoleons fälttåg till Egypten, där man kom mera i
närkontakt med antikens konst och arkitektur än
tidigare. Politiskt sett var empirestilen ett led i
Napoleons kejsarliga strävanden. Han försökte le-
gitimera sina maktanspråk genom att återknyta till
de romerska kejsarna och Egyptens faraoner.

Vad de här konstvetarna upptäckte, och det har
förstås alla läst om i tidningarna, var att konstnä-
rerna bakom den franska empirestilen hade kom-
mit i mycket tätare kontakt med antiken än man
tidigare förstätt.

Det började med att man undersökte arkiv-
handlingarna från de första dokumenterade ut-
grävningarna i Pompeji, som i slutet av 1700-talet
finansierades av kungen av Neapel. Här finns en
serie mycket berömda akvareller av freskmålningar
i pompejanska villor. Originalfreskerna har sedan
dess förstörts av väder och vind. Antikforskarna
har länge haft problem med att rekonstruera var
de här freskerna var placerade i de utgrävda hu-
sen, eftersom de verkade vara alldeles för många
för att få plats. En oväntad lösning på gåtan visade
sig när Andouillons grupp började jämföra 1700-
talsakvarellerna med fragmentariska fresker som
tagits fram ur vulkanaskan vid utgrävningar i
Pompeji på 1960-talet, nästan 200 år senare. Lik-
heterna var slående. 1700-talskonstnärerna hade
uppenbarligen haft tillgång till samma fresker, eller
några som var till förväxling lika. Men det var ju
omöjligt.

Andouillon och de andra försökte nu ta reda på
vilka konstnärerna var som hade gjort akvarel-
lerna. De första utgrävningarnas ledare var Rodrigo
Cornejo Fuentes, en spansk fortifikationsingenjör i

tjänst hos kungen av Neapel. Han berättar i brev
till kungen att han rekryterat sin arbetsstyrka
lokalt från byn Ercolano. Byborna talade en otro-
ligt alderdomlig rotväliska som var nästan omöjlig
att förstå, men de var gudabenådade utgrävare. De
verkade kunna känna på sig precis var de skulle
lägga schakten för att hitta de bronser och andra
konstföremål som mest intresserade kungen. Och
bland dem fanns ett par självlärda målare som
utförde akvarellerna som sedan skulle väcka så-
dant huvudbry. Cornejo Fuentes skriver själv att
han inte riktigt har överblick över vilka målningar
som hör till vilka hus.

När man hade kommit såhär långt skaffade
professor Andouillon medel för att knyta två dokto-
rander i teoretisk fysik till sitt projekt, vilket för-
stas förvånade hans överordnade på humanistiska
fakulteten. Med data från dendrokronologiska års-
ringsserier från trädstammar kunde de påvisa
kraftiga lokala strålningsutsläpp i Neapeltrakten
under sena 1700-talet. Träden såg ut ungefär lika
illa som i Tjernobyl idag, men påverkan var tydligt
temporär och sträckte sig över bara ett par års-
ringar varje gång. Utifrån nya beräkningsmodeller
för maskhål i rumtidväven kunde fysikerna kon-
statera att det förmodligen stätt ett maskhål öppet
här, av och till under ett par årtionden. Cornejo
Fuentes arbetsfolk kom faktiskt från Ercolano,
men inte från 1700-talet. De kom från 30-talet e.
Kr., från Herculaneum.

Med Napoleons fälttåg i Egypten 1798-99 var
det tvärtom. Man har länge tyckt sig kunna se att
de konstnärer som deltog i fälttåget avbildade de
egyptiska ruinerna på ett idealiserat sätt och gärna
tecknade dem som mera kompletta och välbeva-
rade än de var. Andouillons grupp kunde dock visa
att Napoleons konstnärer i stor detaljrikedom hade
avbildat många byggnader vars rester omkring år
1800 inte var synliga ovan mark över huvud taget,
och att de i vissa fall tecknat dem i halvfärdigt
skick med byggnadsställningarna kvar. Napoleons
angrepp på Egypten 1798 fick som bekant inte
någon långsiktig militärpolitisk betydelse. Vad som
däremot inte tidigare varit känt är varför det gick
så dåligt: Napoleon var under sitt egyptiska äventyr
upptagen med att krossa den 20:e dynastin i bör-
jan av 1000-talet f.Kr. Brittiska spioner häpnade
över hur Napoleon så fullständigt kunde dölja sina
trupperörelser för dem i september och oktober
1798. Nu vet vi varför: trupperna var visserligen
där, men de var inte då.

Det icke-konsekutiva perspektivet på kronologi
bygger på insikten att blandade fynd, klassise-
rande konststilar & återbruk av monument i
många fall inte beror på ett tillbakablickande till
fortiden, utan på direkta kontakter genom mask-
hål i rumtidväven.

Den dialektiska diakronin

Professor Andouillons uppmärksammade upp-
täckter har öppnat helt nya perspektiv på världs-
historien. Vi är förstas ännu bara i början av
denna vetenskapliga omvälvning, men redan kan

man se en tendens i de dokumenterade fallen av intepokala kontakter. Här har Andouillon myntat begreppet *dialektisk diakroni*. Det verkar nämligen som om kontakterna mellan epokerna i de flesta fall tar formen av kulturimperialistiska infiltrationsförsök.

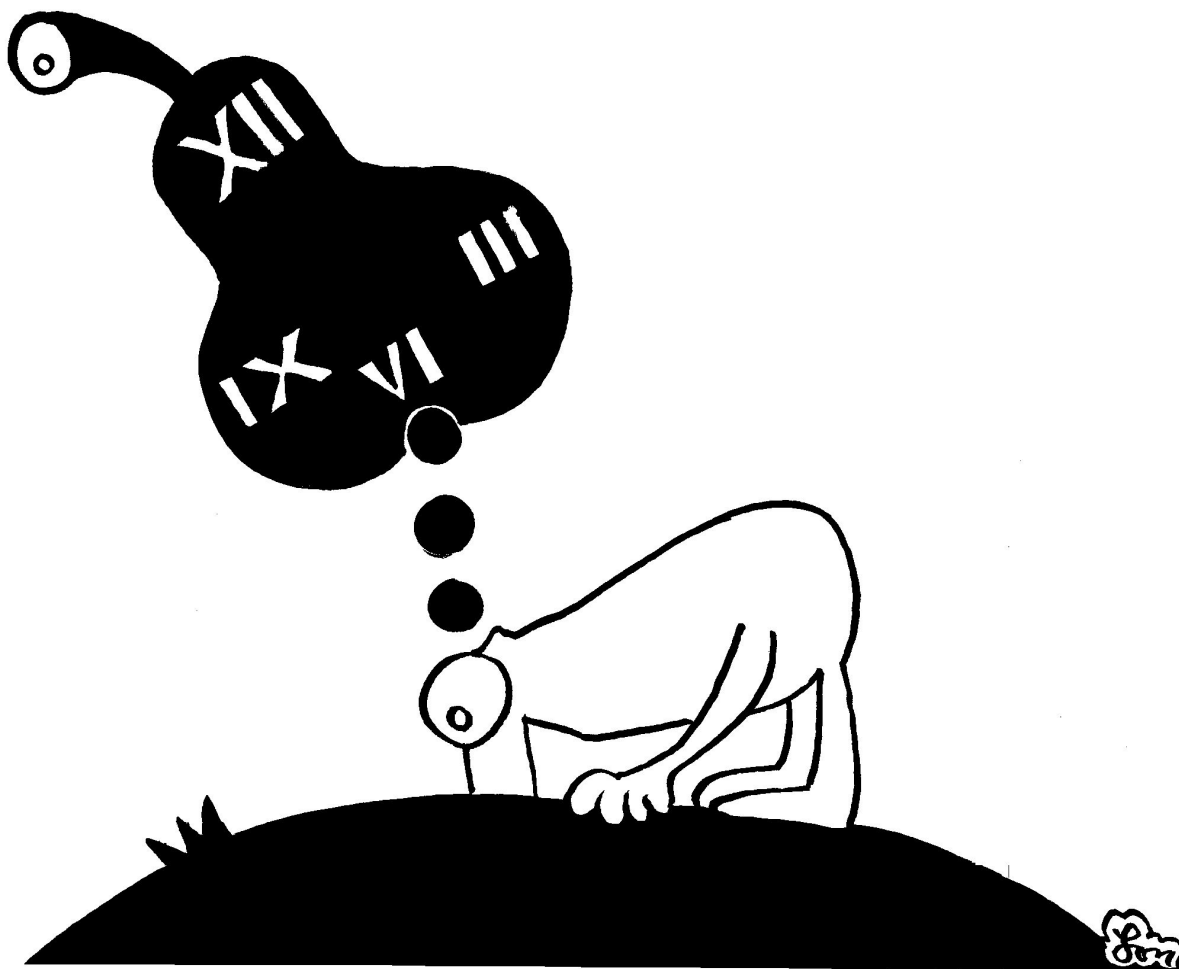
I kulturlagren från det medeltida Lund har man hittat en mängd stenyxor och flintpilspetsar från bondestenåldern. Tidigare har man antagit att de här fynden har blivit omdeponerade från underliggande stenåldersboplatser eller infraktade till staden under medeltiden som kuriositeter eller med fyllnadsmassor till byggen. Man har dock undrat lite över att stenåldersfynden är så kronologiskt homogena: de verkar allihop höra till en kort period omkring 3100 f. Kr.

Nyare utgrävningar med noggranna metoder har visat att stenåldersfynden inte är spridda tvärs genom lagerföljderna utan hör till en mycket kort fas av Lunds historia i slutet av 1100-talet. Det historiska källäget är dåligt för denna period, men en dansk rimkrönika från 1300-talet berättar att "Då var den Lunda stad / Så neslig slagen på ända / Där gjorde sten-knackarna sig glad / med Torvigg uti hända". Torvigg är ett gammalt ord för blixtnedslag, och man trodde förr att stenyxor uppstod där blixten slog ner. Längre murade man in en "torvigg" i stugornas spisar för att undvika blixtnedslag - blixten skulle ju aldrig slå ner två gånger på samma ställe. Sammantagna tyder hur som helst fynden och rimkrönikans uppgifter på att det medeltida Lund belägrades och kanske temporärt intogs av en här av stamkrigare från bondestenåldern.

Det här kan också förklara en rad gåtfulla fynd av tidigmedeltida vapen och rustningsdetaljer från gånggrifter i västra Skåne, där man också har hittat människoben med huggskador från stålvapen. Benen har gett kol-14-dateringar omväxlande från bondestenåldern och medeltiden, och man har lite halvhjärtat försökt förklara det med en medeltida arkeologivurm eller vidskepelse där man grävt i gånggrifterna med stålspadar och lämnat vapendetaljer och avrättade brottslingars kroppar efter sig. I själva verket måste det i samtliga fall röra sig om stenålderskrigare som fallit eller särats i striderna vid Lund och begravts i stammens gånggrifter med sina erövrade medeltidsvapen, antingen på 1100-talet eller efter hemkomsten till 3100-talet f. Kr.

Den dialektiska diakronin innebär att hela världshistorien måste ses inte bara som en kamp mellan samtida kulturer, utan också mellan vitt skilda epokers kulturer. Stenåldersfolket i Lunda-trakten försökte genomföra en neolitisk kulturrevolution på 1100-talet. Napoleon tvang prästerna i Amons tempel att sjunga Marseljåsen. Målarna från Herculanum lyckades återföra hela Europa till romartiden åtminstone på konstens område.

Det verkar som en riktigt livskraftig kultur inte vill nöja sig med att behärska sin samtid. Sedan andra världskriget har vi sett USA:s kultur kolonisera hela jordklotet i vår samtid. Det kan nog vara värt att följa forskningen om maskhål i amerikanska fysiktidskrifter uppmärksam på att man vill få veta hur länge det kommer att dröja innan hela världshistorien är klädd i blåjeans och dricker Coca-Cola.

LoC-spalt

Nicklas Andersson
Ramsta Svista
755 91 Uppsala

Jag menar, någon måste börja loca så det kan väl lika gärna vara jag.

Svar: Absolut. Det är bara att sätta igång!

Martin Rundkvist
Lakegatan 12
133 41 Saltsjöbaden

Nu har jag läst SFFB 135. Mycket underhållande och intressant! Bäst tyckte jag om texterna av min hustru YuSie (jag är så stolt över henne!), redaktörsparet, Johan Anglemark, Brita Planck och John-Henri Holmberg.

JHH:s utmärkta text väckte och besvarade flera frågor om fanzin-fandom, och inspirerade en tankegång som jag misstänker att ni allihop har ältat till leda men som framstår som ny och fin för en någorlunda mundan människa som jag (gafierad tolkienist). Varför i all världen envisas sf-fans, futuritetens förkämpar, med att trycka och distribuera fanzines på papper in this day and age?

Likadant material som fyllde de traditionella fanzinen publiceras ju numera en masse på WWW, exempelvis i form av "bloggar", webbdagböcker. Min egen webbsajt är, inser jag, inget annat än ett fanzine där det sedan 1995 då och då tillkommer nytt material. Jag skulle kunna ordna en "prenumerantlista" vars medlemmar varskoddes per e-post varje gång jag lagt till något nytt. KB arkiverar snällt alla svenska webbsidor utan att Alvarfondens lokal behöver tas i anspråk.

Jag betvivlar med andra ord JHH:s tes att sf-fanzines frodades i en förfluten historisk situation och nu håller på att dö ut. Snarare verkar det vara så att sf-fanzines (om jag fattat saken rätt) inte har handlat om sf i nämnvärd grad på årtionden, och att de under de senaste åren gradvis flyttat över till WWW. Andelen amatörskribenter som finner läsare via alternativa media är tack vare detta idag förmodligen långt större än förr. SFF framstår därvid som en McLuhanitisk sekt av stencilfetischister som väntar spánt vid den fysiska brevlådan utan att bry sig om att datorn i rummet intill ropar PING fem gånger i timmen för nyutkomna e-zinenummer.

Sf-fans är snarare mer än mindre datorkunniga än folk i gemen, så det är inte där problemet ligger. Vad är det väl att gråta åt om pappersfanzinen blir färre? De har ju bara övergått i en högre medvetandeform och lämnat sina kroppar bakom sig. PDF, mina vänner, PDF! Om man nu inte kan gå på muggen utan ett fanzine så är det ju bara att trycka på utskriftsknappen.

Svar: Jag (Roger) är definitivt stencilfetischist. Frågan – anledningen till att det inte kommer ut så

många fanzines nu för tiden – intresserar mig mer, och det var anledningen till att jag bad John-Henri skriva om saken i SFF-bulletin. Den andra bevekelsegrunden var att jag ville att ämnet skulle diskuteras, i fanzineform. Det misslyckades närmast kapitalt, men på ett alldeles jättefiffigt sätt har jag fått ett par personer att reagera:

Johan Anglemark: Den gode arkeologen slår lite grann in öppna dörrar. Sf-fansen sitter inte och bara gråter över att pappersfanzinen har blivit färre. Vi är i full fart och publicerar på webben (många fans har idag bloggar och livejournals). Men det är inte samma sak att läsa på skärmen. Utskrivna PDF:er, jovisst. Men jag tycker om att få papper i brevlådan. Att någon orkar frankera och skicka något gör mig angelägnare att läsa alstret än om jag går till en webbplats och hämtar ner något. Det finns så mycket därute.

Glenn Petersen: Jag tror att även den ihärdigaste futurist med stjärnor i blick kan drabbas av nostalgilgi. Det är något visst med doften av corflu, kladdandet med stenciler och, framför allt, att kunna hålla i slutresultatet. Nackdelarna är ju allom bekanta, inte minst Ondskans Imperium – posten. Det är nog mest gamla stötar som jag som gillar pappersfanzines. Övergången torde redan vara på gång. För att stilla alla protester, så erkänner jag: jag har varken skrivit något i pappersform eller i binär form på evigheter. Men ändå.

Elisif Elvinsdotter: Sålunda ... steg även fanzinen in i e-åldern ... och jag som varken publicerat mig eller läst ett fanzine i pappersform eller på webben, på evigheters evighet, minns hur det var när det kom både tjocka och tunna fanzines per post. Och ska man ha en åsikt i frågan att saker och ting förändras, så kan jag väl säga att det där att få det per post skapade (och skapar än idag, kanske ännu mer) en känsla att man var lite speciell. Fanzines skickades, vissa till en större grupp, andra till en mindre krets, men skickades det till en visste man att man liksom räknades. Gör man det när det läggs ut på webben för var och en att läsa? Vågar skribenten vara så personlig som han eller hon stundtals var i forna tiders papperspublikationer?

På dessa frågor har jag inga svar. Jag kan se poängen med webben eftersom jag tillhör den där mitt emellan-generationen som står med ena handen på bokhögen och den andra på tangentbordet, men om pappersfanzinet med sin speciella känsla av intimitet försvinner, är jag den första att beklaga det. Skriva ut från en webb-sida blir aldrig det samma och att läsa på datorn ... är besvärligt, skapar huvudvärk, nackstelhet och ont i skallen!

Anders Bellis: Fast fenomenet – fanomenet? – är ju inte okänt ens sett i ett historiskt perspektiv. När stencilapparaterna en gång i tiden blev allt mer överkomliga och därför brukades av allt fler fans,

höll somliga envetet fast vid den gamla hektograferingen. När offsettryck och fotokopiering blev allt billigare och mer tillgängligt för gemene fan, höll väldigt många envetet fast vid stencileringstekniken. Och så vidare.

Poängen är ju nämligen den här, att fans tvärtemot vad som sägs ovan inte alls är futuritetens förkämpar, utan fanniskt stockkonservativa och ofta med en i och för sig nödvändig men stundtals insnört hämmande respekt för gamla fanniska traditioner.

Karin Lundwall: Varför sådana upprörda känslor? Läsupplevelsen är subjektiv. Jag tycker personligen att pappersböcker är roligare än e-böcker. Nobelbibliotekets läderfåtöljer är trevligare än Projekt Runeberg på Internet. Pappersfanzines är charmigare att bläddra i än att läsa på skärmen eller på opersonliga utskrifter. Ingenting slår lukten och känslan av äldre böcker och papper! Givetvis är det både mer lättillgängligt och praktiskt med Internet. Det ena utesluter inte det andra! Men kom igen: science fiction-genren är väl knappast känd för att vara framåtskridande. Snarare tvärtom.

Chris Loneberg: Väx upp! Vad spelar det för roll om fanzines är tryckta på papper eller publicerade elektroniskt? Huvudsaken är väl att det görs amatör-tidningar, texter skrivs och läses? Fanzines har ju redan transcenderat från handristade stencilfanzines genom elbrända stenciler till fotostatkopierade eller laserskrivarpublicerade. Har inte lukten av corflu dunstat för länge sedan? Hur ska man förresten stoppa att olika typer av fanzines finns! Om mediet påverkar kvaliteten på innehållet så är det ju en diskussion i sig, själv gillar jag både pappersfanzines och Internetgrejor.

*(Frågan om stencilfandom måste dö när kopieringsapparaten dyker upp, eller om pappersfanzinefandom raderas ut när Internet blir möjligt som publiceringsform är irrelevant. Låt allt finnas. Blyertspennan är ju inte försvunnen trots att kulspetspennan finns. Airbrushen slog inte ut måleriet när den dök upp och gjorde superrealism. Förresten var det inte airbrushen som gjorde nåt, det var h*n som höll i den. Likaså fanzinen - oavsett media så är det ju inte pappret eller pixlarna som gör fanzines till fanzines, det är ju fansen.)*

Marie Engfors
Sernanders väg 1:240
752 61 Uppsala

Det här borde jag ha gjort för länge sedan, men jag väntade på inspiration och den infann sig aldrig. Mitt enda försvar är att jag inte lyssnade ordentligt på min samhällskunskapslärare i gymnasiet. Hon sa att inspiration inte är något som dyker upp varje dag när man behöver göra något viktigt, utan till 95 % består av självdisciplin och hårt arbete.

Nu ikväll satt jag några timmar i korridorssköket och pratade med den tyska utbytesstudenten om att åka nattåg. Samtalet bytte ganska snart ämne

till något som jag tyckte var lite mer spännande än att jämföra Europas och delar av Asiens nattågssovbarheter (enligt min mening går det inte alls att sova i fordon som rör sig, vilket tyvärr är ganska opraktiskt när man är ute och reser), nämligen hennes resa till Japan med den orkester hon spelade i.

Att få kulturkrockar berättade för sig är nästan lika roligt som att kulturkrocka själv. (Allra roligast att kulturkrocka är det nog när man vet att man kan sätta sig i valfritt fordon och ta sig hem till självklarheten igen; att vara tvungen att kulturkrocka kan förmodligen vara smått jobbigt.) Yusie Rundkvist Chous kulturkrockarberättelse tyckte jag mycket om. Att innan man åker någonstans ha en mycket bestämd bild av hur någonstans är beskaffat och sedan vara tvungen att göra om sin inre bild nästan helt och hållet när någonstans visar sig vara på ett helt annat sätt är intressant att läsa om. Intressant är också att se hur man anpassar sig till det någonstans man inte var förberedd på. Den andra krock-artikeln, Rysk slagväxling, fick mig att skicka ett glatt e-postmeddelande till en väninna i Moskva (med baktanken att jag ska åka och hälsa på henne någon dag). Att få mig att skicka glada e-postmeddelanden är en Bra Sak. När jag en bra stund senare hade läst (va? ska man läsa ett fanzine i den ordning det är hopplöst?) flera andra artiklar om musik, varav Rogers "Ta det piano" var trevligt inspirerande, började jag också fundera på att ta fram min gamla förtorkade blockflöjt, som jag inte tittat på sedan jag senast flyttade (och inte spelat på sedan min gamla blockflöjtsensembles senaste återträff för tre? år sedan), och se om jag fortfarande kunde spela något eller om jag glömt allting från alla mina eftermiddagar på Kommunala Musikskolan.

Apropå musik, så var jag på Elekrubadurs spelning på Genomfarten här i Uppsala häromveckan. Live har Björn och Åka en utstrålning och gnista som ger i alla fall mig en kick, samma kick som jag brukar få av en givande körövning eller en riktigt intressant föreläsning eller en välskriven text (som ert fanzine till exempel) eller av att vara utanför stan en mörk natt och kunna titta på alla stjärnorna och känna sig liten och stor på samma gång.

Andra artiklar som jag minns med glädje så här ett par månader efter läsningen av fanzinet är de två arkeologiartiklarna. Och så tyckte jag om Molles texter. Och Rogers. Och en massa andra texter också. Nästan hela fanzinet faktiskt. Inklusive den snygga sidan under rubriken "Medlemmar i SFF". Snyggt, välskrivet, bra blandning, intressanta texter, även om jag någon gång fick känslan av att ha hittat ett lagom avslappnat musikfanzine (fast jag har aldrig läst något musikfanzine, så jag har ingen aning om hur sådana ser ut). Det enda jag tyckte var tråkigt var baksidan, som för min del bara var ointressant information.

Kramar eller vänliga hälsningar (jag föredrar kramar, men det kanske inte ni gör?)

Svar: Det går bra med både och.

Tåg går utmärkt att sova i. Kruxet är att ha någonstans att lägga sig. Visserligen kunde jag nu när jag återvände från Spanien stjåla till mig små stunder av Morfeus sällskap även i sittande tillstånd, men detta hör i min (Rogers) tågberättelse till undantagen. I och för sig räcker det inte att ha någonstans att lägga sig: det ska vara en bra plats. Man kan tycka att korridoren på ett fullpackat syditalienskt tåg är mjukt när utmattningen bankar ner ögonlocken, men det är inte syditalienska tyngdyftarföreningens väskor när de drattar ned från bagagehyllan. Överslaffen i liggvagnarna är för varm; även mitt i smällkalla vintern blir det mördande hett. Underslaffen ska alla kliva på. Mellanslaffen är för kort (det gäller för övrigt de båda övriga också).

Sovvagnar har däremot sin charm, särskilt tyska, när de inte är utbytta mot liggvagnar för att folk har brunnit inne. Jag kan inte nog rekommendera sovvagnståget mellan Köpenhamn och Köln.

Baksidan av SFF-bulletin 135 var fanhistoria. Stencilinstruktion på högsta nivå. En inblick i ett förlorat hantverk. Någon gång när jag hittar en skrivmaskin kommer nästa nummer av Tedrickaren.

Per C Jørgensen
Kirkeåsveien 5B
No-1178 Oslo
Norge

Tenkte jeg skulle skrive noen ord om SFF-sending nr. 135, før det blir for sent (kommer vel snart ny sending...). Grunnen til at det har tatt tid å kommentere sendingen er ikke bare at jeg har hatt endel å gjøre, men også at selve SFF-bulletinen har tatt tid å lese. Ikke fordi den er kjedelig, men fordi den er tykk og inneholder mye godt stoff. En stund siden jeg har sett genzines som dette.

Molle og Roger Sjölander bidrar selv rikelig med kommentar-, stemnings- og dagboksstoff, delvis i

dialogform. Definitivt velskrevet og velgjort. I tillegg har de hentet inn bidrag fra både kjente (i fandom) og for meg ukjente navn. Mye av stoffet i *SFF-bulletin 135* kunne ha vært brukt eller brukt som grunnlag for 'features' i en rekke magasin-sammenhenger. Akkurat undertegnede leser satte spesielt pris på YuSie Rundkvist Chous fascinerende "Från öst til väst", om Chous opplevelser som emigrant fra Kina og immigrant i Sverige, arkeologen Martin Rundkvists "Arkeologins arbetsområde...", om bl.a. det faktum at mye arkeologi ikke utføres etter arkeologenes egne vurderinger eller ideelle ønsker, men som oppdrag i forbindelse med funn på byggeplasser etc., samt "Rysk slagvæxling" av Maria Forsström. Sistnevnte er også interessant for meg fordi jeg studerte (om enn ikke kunsteriske disipliner) i Russland i et halvt år. Som et lite apropos vil jeg anbefale militærstøvler (vel innsatt med skokrem, Kiwi av den harde typen, mink oil e.l.) som fottøy i Russland på tider av året med snø (les: sørpe).

Av SF/fandom-relatert stoff kan det nevnes at Therese Wikström tar for seg en hel del interessante bøker under innslaget om Tiptree-prisen, samt at det stadig er trist at teksting av film og TV-program er en nedprioritert oppgave (se artikkelen av Brita Planck). John-Henri Holmberg skriver fanhistorisk preget om fanziner og hva som kommer etter, og vi tar del av prosjektet med å levere Roger Sjölanders store fanzinesamling til nasjonalbibliotek (at jeg nå har sendt inn 4 eks av fjorårets Schin til vårt eget nasjonabibliotek blir barnemat i forhold ☺).

Spennende cover: Anders Thyr husker jeg fra 80-tallets svenske fanzinefandom, prosjektet 'Starboy' skulle jeg gjerne hørt mer om, men finner ikke noe direkte på Google.

Som så ofte før føler man at man burde si noe mer og noe mer inngående, men jeg får nøye meg med et "Rah! Rah!" fra over grensen.

Vissa kvällar är nästintill helvetiska men andra är oförklarligt lugna. Som ikväll: nu vid midnatt känner jag mig för en gångs skull vaken och tillräckligt koncentrerad för att foga samman några meningar. Hade tänkt försöka mig på en genre som jag hittills inte provat mina krafter i, nämligen nu-ska-jag-skriva-något-men-vet-inte-vad. Guvet att jag fick nog och övernog av den under åren i redaktionen för Hallands nykterhetsfandoms medlemstidning, en månatlig publikation med en upplaga på 600 ex. Man kan tycka och tro att de skribenter som åtog sig uppdrag för en sådan tidskrift skulle orka tänka ut och formulera en hyfsad artikel, men den saken var självskrivna för ett försvinnande fåtal. (Mest för oss i redaktionen. Men vi kunde ju inte med att skriva hela tidningen själva. Inte varje gång.)

Sedan den tiden har jag varit av övertygelsen att det alltid är odiskutabelt mycket bättre att skriva om precis vad som helst, om än aldrig så orelaterat till det givna ämnet, än att tala om att man absolut inte har något att säga. Att läsa om det är ungefär lika upplyftande som att på bröllop efter bröllop, bemarkelsedag efter bemarkelsedag, begravning efter begravning tvingas lyssna till ännu en variant av Ja-jag-är-ju-ingen-talare, men ... Påminner plågsamt mycket om alla de maxiversioner av hitlåtar som spyddes ut av popindustrin under min freestyletid, det vill säga medio av åttiotalet. Det var då dj:n i vårt kompisgäng spelade in blandband som fick fylla mitt huvud och bilda fundament till det första töckniga landskapet i min vuxenvärld. Depressivt skoltrött gick jag barfota till gymnasiet från höstterminernas början tills frosten kom; i en mönsterklass av naturvetare gick jag ensam humanistklädd i säckiga lager på lager av svart och grafitgrått, gärna hemsytt och egenstickat, och behängd med ett antal rävsvarsar i olika nyanser vid axel och midja. Freestylan var min respirator, inte bara på väg till skolan de uppgivna morgnarna, utan även på cykeln kalla sena nätter när linserna torkat i ögonen av trötthet och den eviga motvinden borrade sig in mellan handskarna och ärmuddarna, mellan halsduken och jackkragen, mellan byxlinningen och tröjan, mellan byxbenen och peterpanstövletternas krage. Det var en motig tid att vara förvirrad i och även om jag som vuxen kanske, möjligen, skulle kunna tänka mig att bo vid kusten – fast absolut inte av geografiska eller klimatmässiga skäl – skulle jag knappast vilja utsätta mina barn för det. Inte så länge de inget ont gjort, i alla fall. Men skulle de visa sig råka in i en permanent trotsålder ska jag hota dem med att flytta till Västkusten och aldrig skjutsa dem någonstans i bil. Av fruktan för att tvingas byta inlands klimatet mot elakartat oförtröttligt blåst mängd med regn och stanken av rutten tång lär de ta skeden i vacker hand och uppföra sig fogligt och beskedligt därefter. Och aldrig mer inleda sina skrivelser med nu-ska-jag-skriva-något-men-jag-vet-inte-vad. /M

I rymden kan ingen höra dig simma,
men de har väl ögon att se med, utomjordingarna.

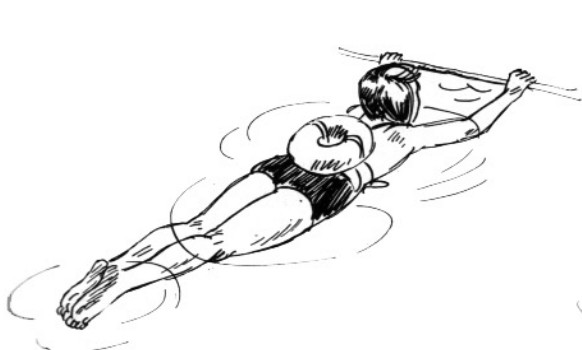

Bild 6. Utgångsläge

Bild 7. Benen böjs långsamt med fotsulorna mot varandra

Bild 8. Fötterna vinklas upp

Bild 9. Trampet utåt

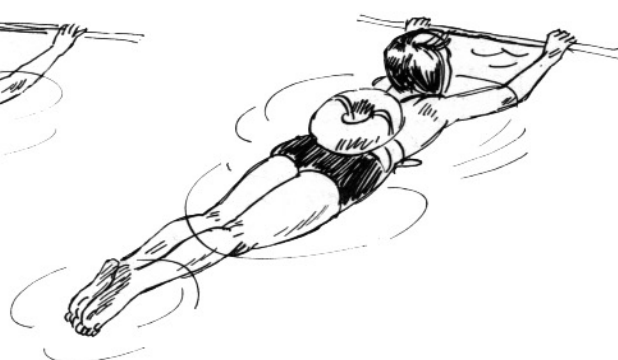

Bild 10. Viloläge